

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

ПОГОДЖЕНО
Декан гуманітарно-педагогічно
факультету

Савицька І.М.
«___» _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
В.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук

Хвіст В.О.
«___» _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

Мегатренди в міжнародних відносинах та світовій політиці

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Орієнтація
освітньої програми освітньо-професійні

**Гарант освітньої
програми**

к-д. іст. наук, доцент

Кравченко Н.Б

**Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи**

к-д. іст. наук, доцент

Кравченко Н.Б

Виконала

Куцолабська А.Ю

КИЇВ – 2025

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри міжнародних відносин
і суспільних наук

_____ Хвіст В.О

« ____ » _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТКИ
Куцолабської Анастасії Юріївни

Спеціальність **291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»**

Освітня програма **«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»**

Орієнтація освітньої програми **освітньо-професійна**

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Мегатренди в міжнародних відносинах та світовій політиці»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від 22.11.2024 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру 21.11.2025 р.

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

1. Наукові дослідження з питань «Мегатренди в міжнародних відносинах та світовій політиці»

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Окреслити поняття «мегатренди» і його теоретичні основи у сфері діяльності міжнародних відносин та світової політики.
2. Розкрити питання актуальності дослідження тематики мегатрендів в закордонному та вітчизняному науковому сегменті.
3. Розглянути вплив мегатрендів на функціонування міжнародних відносин у сегментах.
4. Дослідити визначних особистостей світової політики з призми чинників утворення мегатрендів.
5. Проаналізувати взаємодію мегатрендів з міжнародними альянсами на світовій арені.
6. Визначити роль мега-держав та мега-міст у світовій політиці з урахуванням аспекту мегатрендів.

Дата видачі завдання «26» листопада 2024 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Кравченко Н.Б
Завдання прийняв до виконання _____ Куцолабська А.Ю

РЕФЕРАТ
магістерської роботи
студентки магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,
освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Національного університету біоресурсів і природокористування України
Куцолабської Анастасії Юріївни
на тему: «Мегатренди в міжнародних відносинах та світовій політиці»

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний текст магістерської роботи викладено на 84 сторінках, у тому числі робота містить 68 використаних джерел.

Робота присвячена дослідженню мегатрендів у сфері міжнародних відносин та світової політики. У ній проаналізовано головні мегатренди та їхні концептуальні основи, досліджено вплив світових лідерів та мега-міст, мега-держав на світову арену.

Тема «Мегатренди в міжнародних відносинах та світовій політиці» є актуальною, адже міжнародні відносини - це складний механізм взаємодії численних акторів, які діють відповідно до власних політичних і стратегічних інтересів. Проте, поряд із національними пріоритетами, дедалі більшого значення набувають глобальні тренди, що формуються під впливом технологічного прогресу, комунікаційних змін і процесів глобалізації. У сучасному світі жодна держава не може залишатися осторонь цих мегатрендів, адже вони визначають напрям розвитку міжнародної спільноти, встановлюють нові правила взаємодії та впливають на ухвалення стратегічних рішень.

Робота спрямована на теоретичне обґрунтування та аналіз практичних змін у міжнародних відносинах та світовій політиці у зв'язку з діяльністю мегатрендів, що дозволяє виокремити головні особливості їхнього впливу та виробити подальшу стратегію.

Ключові слова: Мегатренд, тренд, міжнародні відносини, світова політика.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТА ТИПОЛОГІЯ МЕГАТРЕНДІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	
1.1. Поняття та основи розуміння терміну «тренд» та «мегатренд» в сучасному огляді	11
1.2. Аналіз стану наукового дослідження мегатрендів	18
1.3. Огляд джерельної бази та додаткових матеріалів.....	27
РОЗДІЛ II. МЕГАТРЕНДИ ЯК ЧИННИК ЕВОЛЮЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	
2.1. Зміни в традиційних моделях міжнародних відносин під впливом мегатрендів.....	37
2.2. Значення економічних мегатрендів в контексті глобальної економічної сфери.....	46
2.3. Роль соціальних мегатрендів у трансформації дипломатії та міжнародного права.....	54
РОЗДІЛ III. МЕГАТРЕНДИ У ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЛАДНИХ ЦЕНТРІВ	
3.1. Вплив світових лідерів на формування глобальних мегатрендів.....	66
3.2. Значення G7 та G20 як рушійних механізмів глобальної політики.....	76
3.3. Мегадержави, мегаміста та їх зростаюча роль у формуванні світової політики	85
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	99

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

G7 – англ. Group of Seven, Велика Сімка

G20 – англ. Group of 20, Велика Двадцятка

США – Сполучені Штати Америки

СРСР – Союз Радянських Соціальних Республік

ООН – Організація Об'єднаних Націй

PWC – PricewaterhouseCoopers

ВВП – Валовий Внутрішній Продукт

КНР – Китайська Народна Республіка

ВСТУП

Сучасний світ, включаючи міжнародні відносини та світову політику, зазнає глибоких трансформаційних процесів, що призводять до старіння традиційної концепції взаємодії на міжнародній арені. Стрімкий технологічний прогрес, зростання глобалізаційних процесів та підвищення актуальності питання рівності створили нові виклики для міжнародних та світових акторів, які постали перед новим світом. Перелічені явища взаємодіють між собою, впливаючи на всі сфери розвитку у всіх регіонах світу, що демонструє глобальність цих змін. Завдяки цьому сформувалося поняття глобальних тенденцій, які поступово і невідворотно формують нову архітектуру міжнародних відносин і світової політики.

Ці довготривалі процеси отримали назву мегатренди. Головними характеристиками мегатрендів є їхній комплексний характер, що охоплює широкий спектр сфер діяльності на міжнародній та світовій арені. Вони стосуються як технологічних і цифрових інновацій, так і соціальних та екологічних змін. Їхня головна відмінність – глобальність і динамічність, завдяки чому жодна країна чи міжнародна організація не здатна уникнути їхнього впливу.

Стан держав, взаємодія між ними, міжнародні конфлікти та методи співпраці безповоротно адаптуються до нового світового порядку. Для когось це негативний фактор, що знецінює традиційну модель відносин, а для когось – нові перспективи та можливості. Саме тому аналіз мегатрендів є важливим елементом дослідження. Розуміння поточної міжнародної ситуації стає потужною перевагою для формування актуальних тактик та стратегій.

Актуальність теми дослідження. Міжнародні відносини – це складний механізм взаємодії багатьох акторів, які прагнуть досягти певних цілей відповідно до власної внутрішньої політики. Однак, важливо відзначити, що попри пріоритетні аспекти національних інтересів, існує окрема сила, яка стосується більшості акторів міжнародної арени, а саме тренди. В епоху розвитку сучасних технологій та тісного зв'язку між державами, який виник в наслідок

процесів глобалізації, утворення мегатрендів не може дивувати. Ніхто не бажає залишитися поза «човном» активної міжнародної спільноти, що спонукає слідкувати за новинками на міжнародній арені та дотримуватися глобальних тенденцій. Слід відзначити, що поняття мегатрендів заслуговує додаткового розгляду та завжди буде залишатися актуальним для дослідження, бо вони, як і людство, ніколи не стоять на місці.

Ступінь дослідженості теми. Проблема мегатрендів активно досліджується зарубіжною науковою спільнотою, в той час як в Україні дана тематика лише набирає популярності. Це головним чином пов'язано з відсутністю значних наукових праць, таких як «Megatrends: Ten New Directions Transforming Our Lives» авторства Джона Нейсбіта. Теоретичну основу від українських авторів скали праці, зокрема, О. А. Коппель та її колеги О.С. Пархомчук.

Метою роботи є дослідити поняття «мегатренд» та їх вплив на міжнародні відносини і світову політику.

Для досягнення мети дослідження, необхідно вирішити такі **завдання**:

- Окреслити поняття «мегатренди» і його теоретичні основи у сфері діяльності міжнародних відносин та світової політики.
- Розкрити питання актуальності дослідження тематики мегатрендів в закордонному та вітчизняному науковому сегменті.
- Розглянути вплив мегатрендів на функціонування міжнародних відносин у сегментах.
- Дослідити визначних особистостей світової політики з призми чинників утворення мегатрендів.
- Проаналізувати взаємодію мегатрендів з міжнародними альянсами на світовій арені.
- Визначити роль мега-держав та мега-міст у світовій політиці з урахуванням аспекту мегатрендів.

Об'єктом дослідження є міжнародні відносини та світова політика.

Предмет дослідження – Мегатренди у сфері міжнародних та світової політики, їх вплив та перспективи подальшого втілення.

Методи дослідження. Відповідно до мети магістерської роботи та поставлених завдань були використані такі:

- теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння і систематизація;
- емпіричні – спостереження, порівняння, опис;
- системного аналізу;
- метод прогнозування.

Практичне значення. Зібрана та проаналізована інформація, підбиті на її основі висновки під час дослідження тематики магістерської роботи, можуть використовуватися для подальшої науково-дослідницької діяльності, що позитивно вплине на дану проблематику в українському сегменті. Особливе значення проведенні дослідження становлять для вивчення під час дисципліни «Сучасні тенденції міжнародних відносин».

Джерельна база дослідження: Для написання даної роботи були використані праці переважно зарубіжних авторів, що пов'язано з малою кількістю робіт вітчизняного напрямку. Також були залученні статті, що стосувалися глобальних світових змін під впливом глобалізації та зростання впливу питання про рівність. Окремо варто виділити праці, що описували значення світових лідерів.

Особливе місце в джерельній базі посідають наукові праці українських дослідниць, Коппель О.А. та Пархомчук О.С., які спільно проаналізували головні аспекти існування мегатрендів у світовій політиці та розглянули подальші трансформації світового політичного простору до 2030 року. Окремо глобальні тенденції світової політики були висвітлені у індивідуальній роботі Коппель О.А..

Соціально-економічну сферу та вплив на неї мегатрендів розглядав у своїх працях Мельник Л.. Окрему групу джерел складають різноманітні електронні ресурси, що присвячені розгляду поняття «тренд» та мегатренд» у різних вимірах залежно від сфери.

Важливу інформацію про роль мегатрендів у міжнародних відносинах також представлено беззаперечно у праці Джона Нейсбітта, де сформуована головна теоретична основа для дослідження даної теми. Саме від неї в подальшому почалося дослідження мегатрендів іншими науковцями.

Серед джерел також варто виділити статті, які були сфокусовані на розгляді відомих постатей світової політики, які своєю діяльністю змогли сформувати власні мегатренди. До них відносяться дослідники Грін І. та Чен Ж, Бжезінський З. та Джон Р.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі феномену мегатрендів у міжнародних відносинах та світовій політиці, як у загальному виді, так і у виокремленні окремих галузей. Для цього було розглянуто концептуальні, економічні та соціальні аспекти мегатрендів, аби в подальшому забезпечити гнучке реагування на виклики сучасності.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та положення магістерського дослідження було оприлюднено на наукових конференціях, та опубліковано у Збірниках матеріалів конференцій, зокрема:

1. КУЦОЛАБСЬКА Анастасія, Реакція держав на виклики мегатрендів у сфері міжнародних відносин. Науково-практична конференція за міжнародною участю «Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи», (м. Хмельницький, 25 лютого 2025 року). Хмельницький: ХНТУ, 2025. Том 2. С. 174-177. URL:[https://kntu.net.ua/ukr/content/download/121071/677305/file/ЗБІРНИК%20-%20Том%20%20\(Секції%20-7\).pdf](https://kntu.net.ua/ukr/content/download/121071/677305/file/ЗБІРНИК%20-%20Том%20%20(Секції%20-7).pdf)
2. КУЦОЛАБСЬКА Анастасія, Вплив мегатрендів на основні моделі міжнародних відносин. Всеукраїнський науково-практичний вебінар «Європейський вибір України: Школа юного міжнародника», (м. Київ, 1-3 квітня 2025 року). Доповідь. URL:https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/programa_vebinaru_.pdf
3. КУЦОЛАБСЬКА Анастасія Юріївна, Феміністична дипломатія як сучасний мегатренд в часи глобальних викликів. Міжнародна науково-

практична конференція «Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи» (м. Київ, 10 квітня 2025 року). К.: НУБіП, 2025. С. 130-131
URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u362/konferenciya_zbirnik.pdf

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох логічно пов'язаних розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Магістерська робота займає 106 сторінок. Список використаної літератури містить 68 джерел, з них: 20 – вітчизняних, 48 – зарубіжних.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТА ТИПОЛОГІЯ МЕГАТРЕНДІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

1.1. Поняття та основи розуміння терміну «тренд» та «мегатренд» в сучасному огляді

Для людського сприйняття поняття «тренд» сприймається інтуїтивно завдяки його широкому застосуванню у всіх галузях та сферах суспільного розвитку. Використання терміну „тренд“ пов’язане з його актуальністю на момент дослідження. Тренди можуть мати різноманітний характер й застосуватися за потреби для пояснення будь-якого феномену, який має стійкий статус тривалості. Цей термін не обов’язково відображає явища фізичного характеру, а може стосуватися соціальних та політичних аспектів діяльності людини.

У широкому розумінні «тренд» слід розглядати як відносно стійкий розвиток певного спрямування, що стосується окремого явища [11, с.16]. Таке визначення цього терміну можливе застосовуватися у всіх сферах діяльності людини. Тренд закладається в суспільній свідомості, формуючи у людини стійкі висновки. За умови застосування широкого розуміння тренду у сфері міжнародних відносин можна виокремити значну кількість як довготривалих тенденцій, так і нових, що лише формуються. Прикладом довготривалих тенденцій в історичному контексті можна вважати гібридизацію війн. Витоки цього тренду можна простежити ще з V століття до н. е за часів Пелопоннеської війни, яка тривала між Спартою та Афінами. Використання партизанських рухів стало перевагою для афінян, які завдяки цьому нестандартному способу ведення війни отримали значну перевагу. Саме цей прояв гібридного протистояння можна вважати одним із перших.

Для більш детального визначення поняття «тренд» слід зосередитися на його вузькому значенні. Термін «тренд» означає відповідність характерним особливостям чи динамічним ознакам певного проміжку часу [12, с.12]. Це слід розглядати крізь призму безперервного розвитку або трансформації явища.

Однак варто зазначити, що жодна тенденція не є статичною: вона характеризується фазами розвитку та занепаду. Під виникненням подальших факторів, у сферах виникають нові тренди, що будуть витіснити застарілі [12, с.12]. Для кращого розуміння цієї особливості трендів, варто згадати заміну концепції «М'якої сили», яка характеризується делікатним впливом завдяки культурним та освітнім заходам, на актуальну зараз «Гостру силу» в міжнародних відносинах. Новий тренд «Гостра сила» особливо часто застосовується Російською Федерацією та Китайською Народною Республікою, які зупинились на інформаційних маніпуляціях, кібератаках, прихованому фінансуванні медіа та політичних організацій за кордоном з метою посилення впливу на міжнародній арені.

Важливим аспектом діяльності трендів є їхня здатність до взаємодії один з одним. Перетин та взаємодіють трендів створюють між собою прориви для людства, які згодом відіграють ключову роль. Для подібного явища створений термін «перетин трендів», який означає момент, коли два або більше трендів взаємодію між собою, призводячи до порушення статусу спокою у різних галузях діяльності людини [60]. Аналізуючи це визначення можна виокремити один із прикладів перетину трендів, що призвели до значного прориву в побудові зовнішньої політики країн. Тенденція до стрімкого розвитку цифрових технологій та зростаюча роль соціальних мереж посприяли виникненню нового політичного тренду – цифрової дипломатії. В широкому розумінні це новий інструмент міжнародних відносин, який почали використовувати держави для освітлення власної зовнішньої політики в соціальних мережах «Twitter», «Facebook» та ін. Подібна залученість держав у тренди сприяє формуванню іміджу та акцентуванні уваги до важливих проблем (продемонстровано Україною від початку повномасштабного вторгнення Росією).

Розглядаючи корисність подібних відкриттів для подальшої побудови світової політичної стратегії комунікації, слід розглянути ширше поняття, який стоять на рівень вище від звичайних тенденцій. Саме мегатренди сприяють всеохоплюючому розвитку глобальної політики, бо їхній вплив значно

відчутніший на відміну від звичайних трендів. Завдяки цьому мегатренди можуть здійснювати власний вплив на континентальному рівні. Проте слід відзначити, що через особливості кожного регіону вплив мегатрендів є нерівномірним. Іншою особливістю мегатрендів виступає період стабільності, що триває кілька десятиліть [60]. Фактичним прикладом цього є мегатренд, який стосується залучення жінок до політики та підвищення ролі жінки у суспільстві. Феміністичні та гендерні зміни значно вплинули на формування сучасної глобальної світової політики.

Враховуючи значний масштаб, який характеризує термін «мегатренд», для кращого розуміння даного феномену, ми порівняємо різні погляди на його визначення. Просте значення терміну «мегатренд» можна охарактеризувати як: глобальні, довгострокові процеси змін, що впливають на значну кількість сфер діяльності людини як на індивідуальному, так і на суспільному рівні [60]. Головне з вищезазначеного визначення те, що мегатренди мають глобальний характер власного впливу, що неминуче вплине на всіх міжнародних акторів. Подібні всеохоплюючі зміни не можуть виникати без ґрунтовної бази під ними через що мегатренди потребують історичного, соціологічного та політичного підґрунтя власного існування.

Однак основоположний варіант визначення терміну «мегатренди» був представлений американським вченим, футурологом, соціологом і аналітиком глобальних тенденцій Джоном Нейсбіттом. Він зробив значний внесок у дослідження концепту мегатрендів та їх впливу на політичні, економічні та соціальні процеси. Його дослідження стали основою для подальшого стратегічного прогнозування у сфері міжнародних відносин, сприяючи розвитку державного управління. За визначенням Дж. Нейсбітта, мегатренди – це основний напрямок руху, який формує вигляд та підґрунтя суспільства, яке зазнає змін [4, с.9]. Можна відзначити відмінність від наведеного вище визначення, що акцентує вплив мегатрендів на особистість, тоді як Джон Нейсбітт зосереджується на їх глобальному характері представленого у феномені, який стає основоположним фактором подальшої форми існування та

взаємодії суспільства. При розгляді сфери міжнародних відносин, мегатренди у даному випадку, визначають модель взаємодії між державами та іншими міжнародними акторами, глобальній трансформації світової політики, яка підлаштовується під виклики та зміну актуальності окремих елементів міжнародних відносин.

Існує окремий термін, який запропонувала Елісабет Лагерстедт, засновниця та директора бутікової консалтингової компанії, а також авторка двох монографій. Для проведення аналізу можливих варіантів розвитку майбутнього людства, Елісабет Лагерстедт запропонувала термін «Глобальний мегатренд». За визначенням це поняття представлено як масштабна трансформаційна сила, яка впливає на усі сфери життя людей протягом тривалого періоду часу, спричиняючи значні наслідки для майбутнього та визначаючи характер подальшої політики світового уряду [46]. В представленому визначенні акцент спрямований на майбутні наслідки, які змінять поточну світову ситуацію. Однак залишається відкритим питання: чи може мегатренд, який за своєю суттю вже є масштабним феноменом, еволюціонувати на вищий рівень і стати «глобальним»? Таке формулювання формує хибну ієрархію мегатрендів, що може викривлювати їхню реальну взаємодію та значущість.

Аналогічний термін застосовує Томас Молдлі, глобальний керівник «PwC» у секторі державного управління та громадських послуг, у звіті з розглядом ключових мегатрендів. За його баченням «Глобальні мегатренди – це макроекономічні та геостратегічні сили, які глибоко формують наш світ і наше спільне майбутнє. Наслідки цих сил є широкими та різноманітними, і вони представляють нам як величезні можливості, якими ми повинні скористатися, так і надзвичайно небезпечні ризики, які ми повинні пом'якшити» [28, с.4]. Надалі використовуватиметься звичний термін «мегатренд», який звучить аналогічно до вище зазначеного. Характерною особливістю даного визначення запропонованого Томасом Молдлі є визначення можливих ризиків, що можуть виникнути під впливом мегатрендів. Потенціальним ризиком для глобальної

безпеки стало послаблення світового управління під впливом мегатрендів, що в подальшому може призвести до занепаду багатосторонньої дипломатії

Існують окремі визначення, що своїм формуванням не пов'язані з окремими особистостями, а сформовані з метою інформування через певні інтернет-сайти чи медіафоруми.. Подібний варіант розуміння терміну «мегатренд» представлений блогом «GlobalTrendSpotter», який був створений для того, щоб запропонувати своїм прихильникам більш масштабний погляд на світ, аби кожному бажаючому було легше сформулювати особисту думку та світогляд після розширення власної інформаційної бази. У баченні даного ресурсу мегатренди – це події, які відбуваються протягом тривалого проміжку часу та здійснюють вплив на всі сфери життя. Вони формуються з урахуванням людської діяльності в минулому (столітті чи декількох років) в тенденціях, що стосуються демографії, досягненні нового рівня технологічного розвитку [33]. Перераховані тенденції не можуть бути виключені із списку факторів уваги як для держав, так і окремих акторів міжнародних відносин. Погіршення характеристик будь-якого з них призводить до проблем глобального рівня. Підтвердженням цьому стали кліматичні зміни останніх десятиліть, що призвели до збільшення кількості природних лих в багатьох державах, спричинивши значні збитки державам у світі. Особливим у даному визначенні є те, що окремий акцент здійснюється на головні тенденції, які важко зупинити чи вплинути на них. Прикладом цього можна вважати високорозвинені держави, такі як Японія, Італія та Фінляндія, зіткнулися з проблемою демографічного характеру – старіння населення.

Окремо слід відзначити схему визначення поняття мегатренд, запропоновану «Zukunftsinstitut», європейським дослідницьким інститутом, що спеціалізується на футурології. Його діяльність зосереджена на виявленні та аналізі мегатрендів, які визначають подальший рух суспільства, економіки та політики. Їх внесок залишається незамінним для діяльності державних інституцій та приватного сектору, що використовують дані досліджень для пришвидшеної адаптації до глобальних викликів. Для детальнішого розгляду

поняття «мегатренди» вони запропонували охарактеризувати їх за чотирма критеріями: тривалість, поширеність, глобальність та складність [61]. Для чистоти дослідження розберемо за кожним із представлених критеріїв. Мегатренд за своєю тривалістю має існувати щонайменше декілька десятиліть. За другим критерієм мегатренди не мають обмеження для власного впливу, вони охоплюють економіку, політику, медійний світовий простір, ціннісні орієнтири окремих особистостей та сферу потреб людей. За третім критерієм важливо зазначити, що будь-який мегатренд є глобальним феноменом. Одночасно він буде спостерігатись по всій планеті, хоча й допустиме вираження у різній степені залежно від проміжку часу чи особливостей менталітету людей окремих регіонів. Прикладом цього можна назвати мегатренд на використання зеленої енергетики у високорозвинених державах, таких як США та Японія, тоді як в Індії та Бразилії цей процес лише розпочинається у зв'язку з меншим рівнем економічного розвитку. Четвертий критерій наголошує на багатовимірності та багаторівневості» для утворення мегатрендів. Подібна особливість створює необхідну динаміку та можливість для подальшої еволюції мегатрендів завдяки взаємодії його складових [61].

Наступне визначення сформоване міжнародною консалтинговою та аналітичною компанією «Frost & Sullivan», яка спеціалізується на дослідженнях ринкових тенденцій, стратегічному прогнозуванні та аналізі інновацій. Згідно з дослідженнями цієї компанії мегатренди – це масштабна соціальна, економічна, політична, екологічна або технологічна трансформація, яка повільно розвивається [26]. Після їхнього утворення, мегатренди розповсюджують свій вплив на значний широкий спектр сфер діяльності як в урядах, так і в суспільстві. Важливо зазначити, що в представленому визначенні також виокремлюється фактор того, що саме мегатренди визначають тенденції, а не навпаки. У вище представленому варіанті розробленому «Zukunftsinstitut», зазначається, що тенденції – це одна із складових мегатрендів, що формує його майбутню динаміку та напрями розвитку. В даному випадку ми можемо зазначити, що

відмінності в інтерпретації цього терміну демонструє необхідність до подальшого його вивчення та дослідження.

Наступний термін визначений в рамках діяльності «The Global Infrastructure Hub», який є стратегічною платформою обміну знаннями та аналітичними ресурсами у сфері інфраструктурного розвитку. Завдяки аналітичним дослідженням, платформі вдалося сформулювати власне визначення терміну «мегатренди», яке розуміється як масштабні, трансформаційні та сталі тенденції, що розвиваються в геометричній прогресії [31]. Завдяки цьому створюється потенціал для змін потреб людей, впливаючи на майбутній характер цінностей. Завдяки цьому визначенню мегатрендів можна говорити про їх стрімкий темп розвитку, який завдяки цьому і набуває глобального характеру. Особливо це помітно в мегатренді міжнародних відносин, який стосується геополітичної фрагментації. Формування альянсів таких як НАТО, BRICS+ та G7 сприяло поділу світової політики на окремі частини, що конкурують між собою в політичному та економічному вимірі.

Цікаве бачення мегатрендів представили українські лауреатки державної премії України в галузі науки і техніки, доктор історичних наук Коппель Олена та доктор політичних наук Пархомчук Олена у своїй спільній праці «Megatrends of the world politics». За їх визначенням мегатренд – це соціально-історичні явища, які об'єднують власні внутрішні якості і всі сукупні відносини та зв'язки у міжнародному житті [44, с.6]. Даний варіант ґрунтується на історичному-соціальному баченні терміну, враховуючи весь історичний проміжок розвитку людства для подальшого виявлення та прогнозування можливих глобальних закономірностей та тенденцій, які впливають на всі етапи існування людства. Подібний мегатренд у міжнародних відносинах представлений процесом колоніалізму, і прийдучою йому на заміну деколонізацією. Колоніалізм, що тривав з XV до середини XX століття, призвів до значних змін у глобальній політиці та економіці. Після Другої світової війни почався процес деколонізації, що призвів до здобуття незалежності багатьма країнами, формуючи нові держави

та змінюючи міжнародну політичну структуру, що призвело до значної зміни міжнародної арени через збільшення її активних акторів.

Окрему увагу слід приділити визначенню, яке увів американський політолог Самуель Гантінгтон, відомий своєю роботою в галузі міжнародних відносин та порівняльної політики. Окремо досліджував процеси демократизації, розвиток політичних інститутів та вплив цивілізаційних традицій на політичну стабільність. Відображення терміну мегатренд знайшло своє місце в ідеї хвильової природи розвитку. За нею мегатренди представляли собою діади процесів-антогоністів, які по чергово відповідно до циклічного ритму змінюють одне одного. Даний цикл складається з глобалізації – деглобалізації; інтеграції – дезінтеграції; демократизації – дедемократизації [7, с.110].

Отже, можна зробити висновок, що поняття «тренд» чудово відоме у людському суспільстві та характеризує собою відносини різного характеру. Саме завдяки їхньому розвитку, перетину та накопиченню впливу формуються «мегатренди». «Тренди» та «тенденції» виступають як складові елементи масштабного явища «мегатренд».

Порівняння терміну «мегатренд» дало нам зрозуміти те, що вони мають спільні характеристики, такі як глобальність, довгий період дії, формування майбутнього розвитку світової політики, міжнародних відносин та інших сфер діяльності людини. Іноді трапляються відмінності, які акцентують увагу не на перспективах, а наслідках наприклад. Або ж акцент стосується окремих акторів, а не суспільства в цілому. Проте в будь-якому випадку мегатренди – це довготривалі тренди, що мають системний характерний та приносять значні зміни для всього світу.

1.2. Аналіз стану наукового дослідження мегатрендів

Сучасна глобальна ситуація, як у загальному контексті, так і в межах окремих сфер впливу, характеризується динамічністю та адаптивністю до нових викликів і загроз. З історичної точки зору, людство постійно рухається до нового етапу свого існування, а даний процес супроводжується формуванням певних

тенденції. Вони еволюціонують, розповсюджуються та змінюються під впливом різних факторів, що в результаті формують «мегатренди» для всієї планети. Їх довготривалий характер та здатність до впливу на всі сфери існування людини, привертає до себе увагу науковців з різних сфер.

Однак концепція «мегатрендів» не одразу стала популярною для розгляду в різних колах науковців, незалежно від сфери їх діяльності. Подібний феномен може бути пов'язаний з фактором того, що в ХХ столітті переважав підхід для аналізу коротко- та середньострокових тенденції в міжнародних відносинах та світовій політиці. Більшість дослідників зосереджувалися на ситуації «тут та зараз», дослідженню тодішніх конфліктів, економічних криз та геополітичних змін найближчого часу. Скоріш за все, причиною цьому була недостатня база аналітичних досліджень історичних даних, аби мати змогу відстежити довготривалі тенденції через століття. Для подібного аналізу необхідно мати величезну базу даних з різних сфер, для ґрунтовного сприйняття феномену, проте подібна характеристика відповідає вже нашій сучасності. Сюди слід віднести відсутність сучасних засобів обробки інформації, які значно пришвидшують процес виділення та сортування необхідних даних.

Чудовим прикладом для такого роду ситуації можна вважати деколонізацію в світі. На початку ХХ століття колоніальна система була стабільною та стійкою, за ними стояли імперії, що були рівноправними та провідними акторами міжнародних відносин. До них ми відносимо відомих нам європейських держав-колонізаторів, тобто Велику Британію, Францію, Іспанію, Португалію та інших. У їх володінні перебувала величезна кількість колоніальних територій в Азії, Африці та Латинській Америці. Хоча з початку будь-які масштабні рухи за незалежність не мали місця для існування, перші антиколоніальні протести, які виникали ще в ХІХ столітті характеризувалися лише на рівні локальних повстань, й ігнорувалися в глобальному вимірі. Навіть попри завершення Першої світової війни та введення мандатної системи для колишніх територій Османської та Німецької імперії, деколонізацію не сприймали як перспективну та, можливо в майбутньому, домінуючу стратегію.

Однак вже після Другої світової війни, коли США та СРСР як нові лідери світової політики, виступили за незалежність колоній та економічне виснаження європейських держав, що зробило нерентабельним утримання та управління колоніями, ситуація почала змінюватися. Особливо також на це вплинуло формування ООН, за якої була прийнята Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам від 1960 року, закріпивши в собі ідеологічну та правову основу для деколонізації. Саме завдяки цьому вже в 1950-1970-х процес здобуття незалежності для колишніх колоній став безупинним. Саме на цьому прикладі чудово видно, як спочатку безперспективний феномен, що характеризувався відокремленими осередками, який не міг на початковому етапі конкурувати з потужними імперіями з часом переріс у стрімкий процес, який охопив всю сферу міжнародної політики. В результаті баланс сил змінився, на карті з'явилися нові держави, а глобальні наслідки даного мегатренду досі досягають наших днів у вигляді сформованої Декларації при ООН.

Подібний вплив мегатрендів на переформування світової арени демонструє їхню важливість для подальшого та детальнішого дослідження. В сучасному часовому проміжку відбувається велика кількість подій, що постійно впливають як на міжнародні відносини, так і на звичайне життя людей, які віддалені від управлінських рішень даного масштабу. Ймовірно, подібні осередки мегатрендів вже існують зараз в світовій політиці та міжнародних відносинах, і їх потрібно досліджувати не у відокремленому вимірі, а в глобальному з урахуванням можливих наслідків для людства у довготривалій перспективі, характерній для мегатрендів.

На основі узагальненого аналізу наукової літератури можна виділити, що дослідження мегатрендів вже пройшло декілька етапів розвитку. Сучасний фокус досліджень змістився на комплексне вивчення мегатрендів, який охоплює вплив на такі сфери як політичні інститути, міжнародна безпека, глобальне управління та демографія. Для більш детального результату слід сконцентруватися на виокремленому огляді дослідників та їхніх праць, що стосуються мегатрендів.

Як вже згадувалося раніше, основоположником дослідження феномену мегатрендів прийнято вважати Джона Нейсбітта (1929-2021), американського соціолога, футуролога та аналітика суспільних процесів. Протягом свого життя обіймав посади в адміністраціях Джона Кеннеді та Ліндона Джонсона, а також в різних урядових структурах США, що в теорії могло посприяти розвитку більш глобального погляду на речі. І звичайно на подальше виведення концепції «мегатрендів» вплинула його зацікавленість в аналітиці глобальних змін в економіці, культурі та суспільстві загалом. Найвідомішою його працею є книга «Megatrends: Ten New Directions Transforming Our Lives», яка стала міжнародним бестселером та отримала переклад більше ніж на 20 мов. Саме після її публікації, за словами автора, він помітив значний прогрес у сприйнятті суспільством мегатрендів. Джон Нейсбітт дав цьому феномену назву «кінець запереченню» [51, с. 7]. Дану назву можна пояснити тим, що саме суспільство опиралося прийняттю нових змін, які приносилися із свіжими трендами, бо для людини є природнім боятися та цуратися нового для неї. Устрій економіки, який так довго служив для людства мав змінюватися, що самі люди не хотіли приймати, але настав історичний момент і ширша концептуалізація поняття «мегатренду» сприяло цьому.

Загалом в книзі десять ключових розділів, які висвітлюють по 1 мегатренду, які вже починали впливати на подальший американський розвиток. Головною ціллю автора було сформулювати та описати головні майбутні рушії розвитку в глобальному сенсі, які будуть формувати мислення та взаємодії між людьми. Саме на думку Джона Нейсбітта, розуміння мегатрендів дозволить швидше адаптуватися до змін та простіше влитися в нову реальність. Однак важливо відзначити, що попри формулювання можливих майбутніх варіантів розвитку та загальну перспективність дослідження мегатрендів, які значно впливають на формулювання сучасної світової політики, сам автор книги зазначав так: «Ця книжка присвячена мегатрендам, або основним напрямам руху, які визначають вигляд і суть нового суспільства. Жоден дослідник не спроможний достеменно змодельовати форму майбутнього суспільства.

Спроби описати її детально належать до сфери наукової фантастики та футурологічних здогадок, які часто виявляються неточними аж до дратівливо-смішних.» [51, с. 9-10]. Тобто, можна зробити висновок в тому, що попри велику значимість мегатрендів у формуванні майбутнього світопорядку, автор наголошує, що опиратися лише на ці дослідження нерозумна ідея, яка не буде нічим відрізнитися від фільмів в жанрі фантастики, які також намагалися демонструвати майбутнє людства. Подібна інформація має використовуватися для формування та розуміння можливих викликів, але не має вважатися єдиним достовірним орієнтиром.

Однак в будь-якому разі книга стала проривною у сфері соціального прогнозування та заклала методологічну основу для подальшого дослідження феномену «мегатрендів». Застосовуючи емпіричну методологію контент-аналізу Naisbitt Group опрацьовували більше ніж 2 мільйони статей в місцевих газетах та журналах для отримання бажаного результату про сучасний стан суспільства, а також майбутні тенденції. Соціальні та культурні тренди, за спостереженням Несбіта, виникають у локальних спільнотах і згодом поширюються на макрорівень — від периферії до центрів ухвалення рішень [51, с. 10]. Дана фраза була освітлена саме в контексті того, як тренди зароджувалися в малих містах, ближчих до селищ, наприклад в Сан-Дієго чи Денвері, а потім лише з часом охоплювали Нью-Йорк чи Вашингтон. Представлене автором твердження є особливо цікавим, бо в більшості існує думка, що великі міста створюють тренди, які потім поступово досягають менших міст з плином часу.

Важливо зазначити, що книга «Мегатренди» (1982) Джона Нейсбітта зазнавала критики через надмірну зосередженість на американському контексті, внаслідок чого більшість тенденцій розглядалися переважно з позиції США. Водночас не викликає сумнівів той факт, що саме ця праця заклала підґрунтя для подальшого дослідження феномену мегатрендів, ставши класикою футурології та важливим джерелом для сучасних науковців. Запропонована Нейсбіттом концепція створила методологічну основу, яка зберігає актуальність і сьогодні.

У сучасному академічному дискурсі дослідження мегатрендів, започатковане Нейсбіттом, активно продовжують економісти, політологи та соціологи. При цьому акцент поступово зміщується з вивчення самого поняття мегатрендів на аналіз трансформацій у різних сферах суспільного життя під їхнім впливом. Зокрема, у роботі Гаррі Гарретсена, Майкла Кітсона та Чун Ян «Глобальні сили та локальні впливи: мегатренди регіонального розвитку» досліджується економічний вимір цього феномену. Автори зосереджуються на тому, як глобальні мегатренди та кризи впливають на соціально-економічний розвиток міст, регіонів і країн. Вони наголошують, що контроль над впливом мегатрендів потребує консолідації зусиль політичних інституцій, бізнесу та громадянського суспільства з метою запобігання негативним наслідкам [30, с. 20]. З огляду на відмінності у структурі економік, формах управління, географії та доступі до ресурсів, глобальні тенденції по-різному впливають на різні регіони. Щоб уникнути загострення соціально-економічної нерівності, необхідно системно досліджувати ці процеси й адаптувати політику з урахуванням прогнозів та викликів, які формують мегатренди. У висновку автори підкреслюють, що на відміну від глобальних криз, які мають миттєвий вплив, мегатренди діють поступово, залишаючись малопомітними і часто неочевидними [30, с. 33]. Водночас це не зменшує потреби у відповідному реагуванні, щоб жоден регіон не опинився в умовах структурної неспроможності протистояти глобальним викликам.

Окремої уваги заслуговує спільна праця економістів Рісті Пермані, Ма Фіделес Садікон і Рут Карліни Махіассарі «Виявлення можливостей в умовах глобальних мегатрендів: Інструмент для політиків». Як випливає з назви, дослідження зосереджене на політичному аспекті взаємодії з мегатRENдами. Автори зазначають, що хоча економічні аспекти цих процесів досліджені достатньо глибоко, політичний вимір залишається менш розробленим [53, с. 142]. Саме ця асиметрія стала підставою для формулювання основного дослідницького питання. У роботі підкреслюється, що мегатренди становлять довгострокові виклики, які потребують змін у системах управління. Існуючі

підходи, зокрема метод форсайту, виявляються недостатніми для ефективного реагування на мегатренди. Тому автори пропонують комбінування традиційних інструментів політичного аналізу з урахуванням унікальних характеристик глобальних тенденцій [53, с. 147]. Як практичні орієнтири адаптації вони пропонують гнучкість, системність, обізнаність і здатність до інтеграції альтернативних сценаріїв. На їхню думку, така стратегія дозволить не просто реагувати на мегатренди, а й проактивно формувати межі адаптації суспільства до нових глобальних реалій.

Окремо слід згадати працю під назвою «Зовнішня політика в умовах цивілізаційних мегатрендів у світовій політиці» авторства Зендеровського Радислава. Польський політолог зосередився у своїй праці на цивілізаційному та культурному вимірі впливу мегатрендів на людську спільноту. Автор виокремлює три ключових мегатренди: зростання культурного плюралізму, повернення до традиційних цінностей у зовнішньополітичному дискурсі та відновлення значення цивілізаційної ідентичності [68]. Завдяки таким проявам мегатрендів сфера світової політики та міжнародних відносин змушена адаптуватися до нових реалій, де важливо враховувати не лише економічні вигоди та безпеку при веденні зовнішньої політики. У висновку Зендеровський наголошує на важливості питання індивідуальної ідентичності, особливо колективної, яка виражається через етнічні, релігійні, національні та державні категорії, що є надзвичайно актуальним у контексті сучасних мегатрендів [68].

Окремо слід розглядати зарубіжні організації, які також долучилися до вивчення феномену мегатрендів. Серед них варто відзначити вебсторінку «Elisabet Lagerstedt», названу на честь її авторки, яка досліджує мегатренди з метою створення сценаріїв майбутнього людства до 2050 року [46]. На основі отриманих даних вона пропонує собі та своїм клієнтам коригувати власну траєкторію розвитку — як корпоративну, так і особисту — щоб уникнути більшості негативних наслідків. Вартий уваги також європейський дослідницький інститут «Zukunftsinstitut», що спеціалізується на футурології. Його наукова діяльність зосереджена на виявленні ключових тенденцій, які

формують майбутній розвиток соціуму, економіки та політичних процесів. Отримані результати досліджень є цінним інструментом як для державного управління, так і для бізнесу, оскільки дають змогу оперативно реагувати на глобальні трансформації та ефективно планувати довгострокові стратегії адаптації.

Варто також звернути увагу на дослідження, проведені Oxfam та PWC. Для кращого розуміння, Oxfam — це міжнародна конфедерація, що об'єднує 21 неурядову організацію і спрямована на боротьбу з несправедливістю, яка призводить до бідності. Її діяльність охоплює понад 90 країн по всьому світу. PricewaterhouseCoopers (PWC) — міжнародна мережа аудиторських та консалтингових компаній, що існує понад 160 років. Обидва дослідження фокусуються на визначенні поняття «мегатренд» і аналізі ключових представників цього феномену. PWC зосереджені на дослідженні макроекономічних та геостратегічних сил мегатрендів, з метою виокремлення та розробки практичних рішень для покращення стратегій своїх клієнтів у державному та приватному секторах [28, с. 5]. У свою чергу, Oxfam орієнтована на більш гуманістичні цілі, надаючи значну увагу проблемам бідності, нерівності, нестачі продовольства та шкоді, яку мегатренди завдають навколишньому середовищу, хоча й не завжди вказують на це прямо [32, с. 2].

Зокрема, серед українських дослідників варто виокремити двох видатних науковиць у сфері міжнародних відносин — Олену Арнольдівну Коппель та Олену Станіславівну Пархомчук, які є професорками кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Разом вони презентували статтю «Мегатренди світової політики» англійською мовою, в якій детально аналізують концептуальні та прикладні аспекти мегатрендів у світовій політиці. У цій статті вони також узагальнюють мегатренди, які будуть впливати на світ до 2030 року, звертаючи увагу на те, що зараз відбувається потрібна трансформація сучасної політичної організації світу [44, с. 4]. Згідно з їх висновками, існують три основні глобальні тенденції: глобалізація, інтеграція та

демократизація. Однак вони можуть проявлятися нерівномірно та нелінійно, маючи циклічно-хвильовий характер [44, с. 13].

Олена Коппель також має окрему статтю на тему «Глобальні тренди світової політики», у якій вона аналізує і систематизує основні глобальні тенденції та їх вплив на світову політику. Важливим аспектом статті є те, що в кінці науковиця підкреслює актуальність і необхідність подальшого дослідження специфіки появи кожного з мегатрендів у міжнародному та політичному контексті [7, с. 5].

Зокрема, варто згадати Леоніда Григоровича Мельника, відомого українського економіста і доктора економічних наук, який є автором понад 650 наукових праць. Серед його робіт є монографія «Сучасні соціально-економічні тренди: досвід ЄС та практика України у світлі промислових революцій» та стаття «Сучасні тренди розвитку соціально-економічних систем», де розглядаються питання змісту та формування трендів у людському суспільстві. У статті Мельник детально аналізує поняття «тренд» та різницю між термінами «тренд» і «тенденція» [12, с. 10]. У монографії автор надає детальний аналіз виникнення трендів, використовуючи досвід країн Європейського Союзу, досліджуючи взаємодію трендів та мегатрендів у різних сферах діяльності людини [11, с. 18]. У спільній праці він зосереджується на дослідженні соціально-економічної сфери та того, як тренди впливають на цю сферу й утворюються.

Отже, на основі розглянутих праць можна зробити висновок, що дослідження мегатрендів є не рівномірним. Завдяки роботі Джона Нейсбіта міжнародна наукова спільнота отримала міцну базу для подальших досліджень, заклавши основи розуміння мегатрендів ще в кінці ХХ століття. Визначивши основні терміни, футуролог сприяв пришвидшенню розвитку цієї тематики. Також варто відзначити, що зарубіжні дослідження охоплюють різноманітні сфери, і немає відчутного дефіциту напрацювань у конкретних напрямках.

З іншого боку, вітчизняна гілка досліджень є обмеженою в своїх напрацюваннях. В основному розглядаються економічно-соціальні аспекти або

наводяться загальні характеристики понять без детального аналізу інших сфер діяльності мегатрендів. Цей аспект також підкреслюється в роботах, зокрема в дослідженнях Олени Коппель, яка вказує на необхідність подальшого вивчення та розширення цієї тематики.

Отже, у висновку слід зазначити, що наукове дослідження теми мегатрендів в Україні потребує активізації та глибшого вивчення. Зарубіжні джерела часто розглядають мегатренди через призму політичного досвіду власних держав, що суттєво відрізняється від реалій інших регіонів і країн. Такі дослідження надають вагому основу для розуміння теми, однак для підвищення їх актуальності для українського читача вони повинні стати лише відправною точкою, яка має бути синтезована з урахуванням українського досвіду.

1.3. Огляд джерельної бази та додаткових матеріалів

Перед тим як перейти безпосередньо до аналізу основного об'єкта дослідження, доцільно зупинитися на розгляді джерельної бази, що лягла в основу майбутньої роботи. Її збалансованість, репрезентативність і тематична актуальність безпосередньо визначають якість, аналітичну глибину та практичну цінність отриманих результатів. Важливо також, щоб джерела охоплювали не лише ключові аспекти тематики, але й дозволяли виявити супутні вітки, які можуть надати додаткову аналітичну площину для формування більш комплексних і змістовних висновків.

Важливо відзначити, що джерельна база виступає не лише елементом підтвердження поданої інформації, а й являє собою стержень, на основі якого вибудовується логічний ланцюг. Розуміння основ та головних складових поняття «мегатренд» сприяє подальшому аналітичному процесу та виведенню припущень з урахуванням переглянутої інформації. Для того, щоб отриманні припущення не втрачали своєї актуальності, слід при виборі джерельної бази звертати увагу на актуальність, наукову валідність та тематичну спорідненість знайдених ресурсів.

Також у межах проведеної роботи джерела можна умовно поділити на кілька ключових груп, в залежності від поставлених завдань. Початково джерельну базу можна розглянути за видами наукових видань, які сформували основний інформаційний фонд. З урахуванням актуальності та новизни дослідження теми «мегатренд», найбільша кількість відповідних джерел для розгляду була знайдена в статтях. Українська наукова гілка недостатньо ознайоmlена з поняттям «мегатренд», що призвело до відсутності значних наукових аналітичних робіт у цьому сегменті. Зарубіжні колеги віддають перевагу окремому дослідженню сфер впливу мегатрендів, не формуючи єдину монографію. Для підтримання наукової достовірності статті були залучені з економічних, соціологічних та політичних журналів. Вони охоплюють велику кількість тем, що дозволяє всебічно досліджувати тематику мегатрендів.

Для початку слід згадати статтю, яка вносить загальні поняття для розуміння впливу мегатрендів на світову політику авторства Коппель О. [7]. Виокремити також слід статтю написану Дзвінчуком Д. [4]., яка розкриває загальні особливості поняття «мегатренд», його походження, а також робить акцент на мегатренді цифровізації освітньої галузі. Вплив мегатрендів, в загальному контексті та виокремлено на впливі процесів глобалізації, на сферу економіки в міжнародних відносинах та які виклики вони приносять, описано в статтях українських дослідників Булатова О., Панченко В., Іващенко О. [2]; Манелюк Ю., Чубур Н. [10]; Хаєцької О. [18] та зарубіжних представників Гайнал П. [35] та Кіюгейн Р. [41]. Ці дослідження акцентують увагу на основних аспектах глобалізації, її впливі на економічні процеси та виклики, що постають перед міжнародними відносинами в умовах швидких змін. Взаємодія мегатрендів та соціальної сфери представлена в зарубіжних роботах авторства Аггестам К., Таунз А. [21], Назнін С., Океч А. [52], Сілви М. [56], Стендфілд С. [59] та Торберн Д. [63]. Ці роботи досліджують соціальні наслідки змін, що відбуваються під впливом мегатрендів, та їх відображення у соціальній структурі різних країн. До даної категорії також можна віднести українського дослідника Мельника Л. [12], який у своїй статті досліджував розвиток сучасних соціально-

економічних трендів, зокрема їхній вплив на соціальні процеси в Україні. Також важливо зазначити вплив мегатрендів на міжнародні відносини у сфері політики, дана тема розкрита в статтях Чальцева О., Швець К. [19], Гейвен А. [37] та Коппель О. [44], де розглядаються зміни в міжнародній політиці, викликані глобальними економічними та соціальними процесами. Додатково була зазначена стаття, що фокусується на розгляді глобальних процесів в останній чверті двадцятого століття. Даний матеріал за авторства Зендеровського Р. [68] сприяє розуміння процесів змін, які завдали мегатренди для міжнародної спільноти. А також окремо варто виділити статтю під назвою «The Return Of History: WORLD POLITICS IN THE EARLY TWENTY-FIRST CENTURY» авторства Володін А., що фокусується на розкритті історичних основ мегатрендів [66].

Окремо слід відзначити статті, присвячені тому, як окремі представники та явища впливали на формування світової політики та глобального порядку, виступаючи в ролі мегатрендів. У цих статтях розглядаються такі визначні постаті, як Маргарет Тетчер та Барак Обама, Магатма Ганді та Вінстон Черчилль. Автори відповідних публікацій — Грін І. [34] та Мазер Дж. [49], Мак К., Чен Ж. [48]; Бжезінський З. [25], Матхур А. [50] та Джона Р. [39]. Особливе місце в цьому контексті займає розгляд феномену мега-держав і мега-міст, а також їхнього впливу на світову політику. Ці питання висвітлено в роботах українських дослідників — Галенко С. [3], Пурія М. [16], Сергієнка Т. [17], Шепелева М. [20] — та зарубіжних — Колодка Г. [43], Раббані А. [54]. Окремі дослідження зосереджені на тому, як мега-держави та мегаполіси можуть суттєво впливати на формування напрямків світової політики через свої економічні та політичні ресурси. До цієї тематики належить також аналіз регіонального впливу на глобальну політику через діяльність G20 та G7, представлений у роботах Боулера Д. [24], Гарретсена Г., Кітсона М., Яна Ч. [30] та Кірхнера С. [42].

Наступною категорією наукових праць, використаних для формування джерельної бази, є матеріали, представлені у тематичних збірниках. Подібні праці — це наукові статті, доповіді або дослідження, опубліковані в збірниках,

що містять колекції робіт, представлених на конференціях, симпозиумах, форумах або інших академічних заходах. Такий формат є функціональним для дослідження тематики мегатрендів та суміжних питань.

Серед цього типу робіт вирізняється тематика глобальних міст та їхнього значення в управлінні світовою економікою, висвітлена у спільній статті Кузьменка О., Стрілока І. та Шкляра В. [8]. Подібним за напрямом є дослідження Пасемко Т. та Кари Н. [15], зосереджене на ролі мега-міст у світовій економіці та аналізі їхнього впливу. Зазначена проблематика перегукується з наступною публікацією, яка розглядає особливості розвитку міжнародних відносин за участі країн G20, з акцентом на необхідності досягнення спільних рішень для забезпечення позитивного розвитку та стабільності глобальної спільноти (Кузьменко О., Стрілок І., Шкляр В. [9]). Суміжною працею є порівняльний аналіз G20 і G7 за різними характеристиками, виконаний Пановим А., Пановою А. та Попом В. [14].

Окрему категорію у джерельній базі дослідження становлять розділи наукових книг, які мають автономну цінність для розглядуваної теми. Автори книг часто виокремлюють певні специфічні аспекти та проблематики, завдяки чому залучення повного тексту книги не є доречним. Фокус лише на потрібних аспектах книги підвищує чіткість і лаконічність отриманого матеріалу, позбавляючи джерельну базу зайвого навантаження. Подібний аналіз окремих розділів залишається особливо цінним методом, оскільки дозволяє глибше зосередитися на тематично важливих елементах без розпорошення уваги.

Саме тому було використано розділ під назвою «Identifying opportunities in the midst of global megatrends: a tool for policymakers» з книги «Global Megatrends: Implications for the ASEAN Economic», авторства Пермані Р., Садікона М. та Махіассарі Р. [53]. У цьому розділі висвітлюється загальне визначення терміну "мегатренди", а головним акцентом є взаємозв'язок із політикою. Особливу увагу автори приділяють аспекту недостатнього дослідження ширшого політичного контексту у вимірі мегатрендів. Слід також виділити розділ авторства Лі К. та Саллівана О. «China's Evolving Approach to Global Governance»

у книзі під назвою «People's Republic of the United Nations: China's Emerging Revisionism in International Organizations» [47]. У цьому розділі описуються плани Сі Цзіньпіна щодо входження Китаю в «нову еру», де країна приймає активнішу роль у глобальній системі світового управління.

Окремо слід виділити розділи, присвячені аналізу діяльності міжнародних клубів, зокрема G7 та G20. До них належить розділ під назвою «Good Talk, Little Action: The Limits of the G20» авторства Галлахера К. у книзі «In Ruling Capital: Emerging Markets and the Reregulation of Cross-Border Finance». У розділі аналізуються як успіхи, так і невдачі «Великої двадцятки», а також основні суперечності в політиці міжнародного форуму, що виникли після публікації щорічних моніторингів [29]. Для кращого розуміння можливих причин кризових явищ у діяльності міжнародного клубу лідерів економічно розвинених країн світу проаналізовано розділ під назвою «The history of the G-20» авторства Йокели Ю. з книги «In The G-20: A Pathway to Effective Multilateralism?» [38]. Детальний розгляд та аналіз історичної частини – один із головних методів для формування ґрунтовної бази для подальших дослідів. Окремо слід виділити розділи, що стосуються міжнародного форуму G7. Перший із них має назву «What challenges has the G7 faced?» авторства Тромбетта Р. з книги «In Is the G7 still relevant?» [64]. Основну увагу приділено аналізу широкого порядку денного цього міжнародного клубу, що охоплює питання зміни клімату, енергетичної безпеки, міграції, продовольчої безпеки, гендерної рівності, розширення прав і можливостей жінок, праці, охорони здоров'я, сталого розвитку та підходів до вирішення вказаних проблем. Останнім із представленої категорії є розділ авторства Вайта В. «The Role of the G7 in the Global Governance» з книги «Challenges for Global Macroeconomic Stability and the Role of the G7» [67]. У цьому розділі здійснено аналіз ролі G7 у сфері міжнародної торгівлі, координації макроекономічної політики та забезпечення фінансової стабільності.

Джерельна база магістерської роботи також включає декілька цілісних книг, завдяки яким можна простежити основні наукові підходи, окреслити ключові поняття, а також сформуванати теоретичну основу. Цьому особливо

сприяє згадана раніше книга під назвою «Megatrends: Ten New Directions That Are Transforming Our Lives: monograph» авторства Джона Нейсбітта [51]. У цій книзі згадані головні особливості мегатрендів, формуючи та представляючи теоретичну основу як для загального питання дослідження мегатрендів, так і для аспектів даної роботи. Автор окреслив ключові аспекти, на які впливають мегатренди та описує їх механізм дії на глобальні процеси. Остання цілісна книга представлена автором Хайнал П. під назвою «The G20: Evolution, Interrelationships, Documentation (2nd ed.)» [36]. У книзі висвітлено детальний аналіз історії та сучасного стану G20 з урахуванням викликів, що постали перед клубом. Особливу увагу також приділено основним викликам, що виникають на світовій арені.

Серед джерел окрему групу становлять монографії, які дозволяють глибше осмислити проблематику мегатрендів у межах окремих аспектів. Однією з таких є колективна монографія «Імперативи розвитку міжнародних економічних відносин в умовах глобальних викликів» [6], в якій перевага надається статтям, зосередженим на механізмах дії мегатрендів у контексті глобальних викликів. Інша монографія – «Сучасні соціально-економічні тренди: досвід ЄС та практика України у світлі промислових революцій» авторства Мельника Л. [11] – акцентує на поняттях «тренд», «тенденція» та їхньому зв'язку з мегатRENдами у соціально-економічному вимірі.

Важливим доповненням до джерельної бази магістерської роботи є дисертаційне дослідження «Політичні форми організації простору в контексті сучасних глобалізаційних процесів» авторства Запорожченка Р. [5]. Ця праця є цінною для виявлення спільного та відмінного у формах політичної організації державного простору на тлі сучасних глобалізаційних трансформацій.

Також у процесі формування джерельної бази було використано низку електронних ресурсів, які відіграють важливу роль у зборі актуальної інформації та емпіричних даних. Їх перевага полягає в оперативності, проте така інформація потребує ретельної критичної оцінки. Попри ризик зниження наукової

вивіреності, електронні джерела компенсують нестачу академічних публікацій з тематики мегатрендів завдяки своїй чутливості до глобальних змін.

Значна частина електронних джерел була використана для збору різноманітних трактувань поняття «мегатренд» з метою подальшого їх порівняльного аналізу. Першу категорію становлять джерела з чітко визначеним авторством, в яких дослідники розглядають мегатренди з різних аналітичних перспектив. Зокрема, це статті: «Exploring the Future: Global Megatrends in Motion and Scenarios for 2050» авторства Лагерстедта Е. [46], «Trends, Change Drivers and Megatrends: Understanding the Big Picture and Path-Dependencies» авторства Стуккі М. [60], а також «Foreign Policy Towards Civilization Megatrends in World Politics» Зендеровського Р. [68]. Наступну категорію становлять електронні джерела, створені компаніями та аналітичними організаціями, які використовують поняття «мегатренд» у власних звітах. До цієї групи належать: «Five Megatrends and Their Implications for Global Defense & Security» від компанії PwC [28]; «Infrastructure Futures: The Impact of Megatrends On...» від Global Infrastructure Hub [31]; «Global Megatrends: The Forces That Will Affect Us All» від організації Oxfam [32]; а також аналітична публікація «The Megatrends» від дослідницького інституту Zukunftsinstitut [61]. Завершує перелік електронних джерел категорія публікацій, не прив'язаних до конкретних установ, але спрямованих на узагальнення термінології та типології мегатрендів. До цієї групи належать електронні статті «Classification of Megatrends» [26] та «General Classification and Explanation of the Different Types of Trends» [33].

Наступна категорія джерел стосується вивчення особливостей глобальних міст та функціонування мега-держав на світовій арені через аналіз конкретних прикладів. До цієї групи належать такі публікації: «Глобальні міста як каркас економіки. Український контекст» авторства Баранцева П. [1]; ««Глобальна Британія в розділеному світі»: досягнення та перспективи» авторства Орлик В. [13]; «Millet, Rice, and Isolation: Origins and Persistence of the World's Most Enduring Mega-State» спільного авторства Кунга Дж. К., Озака О., Паттермана Л., Ші Ш. [45]; «A Global Influencer?: Global Britain and the Integrated Review»

авторства Смідака М. [57]. Окремо слід відзначити електронне джерело «The G20 Turns Ten: What's Past is Prologue» авторства Бері С., присвячене аналізу історії міжнародної організації [22].

Окрему групу становлять статті, присвячені тематиці фемінізму та гендерної рівності в міжнародних відносинах і світовій політиці. Ця тема є особливо актуальною в умовах сучасних глобальних трансформацій і відповідає напрямку діючих мегатрендів. До цієї категорії належать наступні публікації: «Understanding Gender Equality in Foreign Policy» спільного авторства Біджіо Дж. та Фогельштейн Р. [23]; «Political Feminism for a Better Future» спільного авторства Купперт Ф. та Кернер І. [40]; «How Feminist Foreign Policies Work to Enhance Gender Justice» авторства Сіккінк К. А. та Клапп Г. [55]; «The Growth of Feminist (?) Foreign Policy» авторства Томсон Дж. [62]; «Feminism Meets International Relations» авторства Торберн Д. [63]; «Gender Diplomacy: A Concern for International Politics» авторства Умара Ф. [65]. На завершення слід згадати електронну публікацію, що пропонує сучасну інтерпретацію образу Вінстона Черчилля — «A Modern View of Winston Churchill» авторства Ебштейна Дж. [27].

З урахуванням опрацьованої інформації можна зробити висновок, що затверджена тема магістерської роботи потребує детального та різнобічного аналізу. Феномен мегатрендів, а також суміжні теми досліджуються в різних наукових напрямках, що створює можливість для формування ґрунтовної джерельної бази. Водночас слід враховувати, що більшість раніше опублікованих праць відображає уявлення про світобудову свого часу, тож прогнози, сформовані тоді, на сьогодні можуть втратити актуальність. Саме тому використання сучасних електронних джерел, які оперативно висвітлюють поточні події, є доцільним для відстеження багатьох аспектів і сфер впливу мегатрендів.

Слід також зазначити, що широта тематик, дотичних до мегатрендів - таких як тенденції, відомі особистості, держави, міста - суттєво впливає на необхідність залучення великої кількості джерел. Дослідження цієї проблематики у вузькому контексті є малоефективним. Важливо враховувати всі

релевантні фактори, щоб у повній мірі оцінити вплив мегатрендів на міжнародні відносини та глобальну політику.

Окремо варто відзначити, що кількість вітчизняних досліджень на тлі іноземної наукової бази наразі є недостатньою. Цей дисбаланс може зменшитися з часом, коли більше українських науковців звернуть увагу на комплексне вивчення зазначеної тематики.

Висновки до 1 розділу

Таким чином, узагальнюючи результати опрацювання джерельної бази, можна зробити висновок, що теоретико-методологічні аспекти дослідження мегатрендів залишаються нерівномірно розвиненими. Поняття «тренд» і «тенденція» є доволі інтуїтивними для широкого загалу, оскільки активно використовуються у повсякденному житті. Водночас їх еволюція та об'єднання, що призводить до утворення мегатрендів у глобальному політичному й економічному вимірі, є менш відомим явищем для неспеціалістів. Наразі термін «мегатренд» вже має більш-менш усталене визначення, яке включає тривалість, масштаб впливу та сферу дії. Проте залежно від контексту, політичного чи економічного, додаються додаткові характеристики, які деталізують механізми впливу.

Актуальність обраної теми після огляду джерел залишається цілком обґрунтованою. Мегатренди становлять перспективну основу для подальших досліджень у різних напрямках, зокрема політичному та соціально-економічному. Проте такі дослідження мають враховувати глобальний масштаб і не обмежуватися аналізом досвіду окремих держав. Слід також підкреслити, що українська наукова спільнота лише починає освоювати цю тематику, тож подальші дослідження з акцентом на український контекст і національне прогнозування є надзвичайно актуальними.

Після аналізу джерельної бази, яка визначає подальшій напрям дослідження, варто звернути увагу на той факт, що повноцінних праць, присвячених виключно мегатрендам, наразі вкрай мало. Ця тематика вимагає

широкоформатного дослідження із залученням джерел різного типу та рівня. Такий підхід забезпечить глибоке опрацювання проблематики без обмеження рамками лише класичних визначень поняття «мегатренд» та «тенденція».

РОЗДІЛ 2. МЕГАТРЕНДИ ЯК ЧИННИК ЕВОЛЮЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

2.1. Зміни в традиційних моделях міжнародних відносин під впливом мегатрендів

Міжнародні відносини формувалися протягом усього людського існування в різних формах прояву - від перших контактів між племенами з різною культурою до сучасних комунікацій високопосадовців у соціальних мережах. Основи дипломатичного етикету були закладені ще в давнину, поступово вибудовуючи структуровану систему взаємодії між державами. Втім, не всі традиції, що зародилися в процесі становлення міжнародних відносин, зберегли свою актуальність. Особливо це стосується класичних підходів, які в умовах глобалізованого світу все частіше піддаються переосмисленню й потребують або адаптації, або повного перегляду в майбутній практиці міжнародної взаємодії.

Глобальні трансформації - зокрема технологічні революції, демографічні зміни, зміна клімату та переосмислення ролі держав - уже тривалий час суттєво впливають на міжнародні відносини. Саме такі прояви мегатрендів на міжнародній арені виступають головними чинниками еволюційних процесів у політичних, економічних і соціальних моделях. Доречно згадати історичний приклад виникнення мегатренду, наслідки якого продовжують впливати на сучасний світовий порядок - йдеться про розпад Радянського Союзу у 1991 році. Спочатку ця подія розцінювалася як «геополітична катастрофа» для міжнародної системи, однак згодом почала осмислюватися як відправна точка масштабної метаморфози глобального устрою й формування нових центрів сили [66, с. 11-12]. У цьому контексті розпад СРСР можна вважати мегатрендом кінця ХХ століття, оскільки саме він спричинив крах біполярної моделі світу й відкрив шлях до становлення глобалізованої та багатополлярної епохи. До наслідків цього процесу належать і сучасні негативні тенденції, що виникли в межах попередніх

традиційних моделей, зокрема - посилення регіональної конкуренції та поступовий занепад уніполярної гегемонії.

Окремо варто зазначити, що не лише масштабні геополітичні події, такі як розпад союзів держав, стають основним поштовхом до трансформації моделей міжнародних відносин, а й загальна зміна логіки глобального розвитку під впливом мегатрендів. Ця теза не є гіпотетичним припущенням - це реальність, у якій функціонує сучасна міжнародна арена.

Ще у 1990-х роках науковці відзначили зміни в моделях міжнародної взаємодії під впливом мегатренду глобалізації. Це проявлялося в розширенні форм політичного впливу, зростанні ролі міжнародних організацій та посиленні значущості транснаціональних зв'язків. Визначальний вплив мало й поняття «складна взаємозалежність», яке виникло внаслідок зниження вартості комунікацій на всіх рівнях, що, своєю чергою, сприяло зростанню кількості нових учасників у глобальних каналах зв'язку [41, с. 115]. Окремо можна визначити цікаву тезу, що представляє глобалізацію як проекцію імперської влади у сучасному вимірі [5, с. 3].

Саме завдяки феномену складної взаємозалежності відбулася зміна природи політичної взаємодії, що дало потужний імпульс для посилення впливу міжнародних організацій та транснаціональних корпорацій (ТНК) на світовій арені. Водночас неурядові організації здобули достатній рівень впливу, аби стати помітними гравцями у міжнародному полі, посилюючи підзвітність з питань глобального порядку денного [19, с. 63].

Усі ці фактори призвели до переосмислення принципів публічної політики й стали підґрунтям для формування нової концепції глобального політичного управління. У результаті трансформацій на міжнародній арені виникли нові актори, які володіли достатніми ресурсами для впливу на політичні процеси та визначення моделей комунікації. Особливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, які поступово стали наддержавними структурами, відповідальними за окремі глобальні сфери.

Зокрема, такі організації як Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Світовий банк, Світова організація торгівлі (СОТ), Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Міжнародний валютний фонд (МВФ) не лише координують відповідні напрями глобального розвитку, а й активно формують нові мегатренди, висуваючи вимоги та ініціативи до інших акторів міжнародної взаємодії [19, с. 63]. Таким чином, на відміну від традиційних моделей міжнародних відносин, під впливом глобалізації нові актори розподілили між собою певні сфери впливу на глобальному рівні, водночас залишаючись підзвітними міжнародному співтовариству та відповідальними за результати своєї діяльності.

До впливу мегатренду глобалізації на становище держави в сучасній моделі міжнародних відносин також варто віднести і зростання переконаності серед політологів у тому, що національна держава перебуває в стані затяжної кризи. Ще у 1970 році Арнольд Тойнбі висловив думку про те, що така криза є неминучим процесом майбутнього розвитку [68]. Це пов'язано з тим, що сама сутність глобалізації суперечить ідеї національної ідентичності, яка, своєю чергою, є ключовою складовою державності. Схожої думки притримується й С. Стрейндж, що зазначав таке: «Сили деперсоналізованого світового ринку стають більш впливовими, ніж міцність держави. Остання має послаблені можливості, що відображається у зростанні дифузії державних інститутів та асоціацій, перехід влади до локальних і регіональних органів» [10, с. 190].

У цьому контексті варто згадати і позицію Ентоні Д. Сміта, який звертав увагу на вплив імміграції як фактора дестабілізації державних інститутів [68]. Йдеться, зокрема, про ті випадки, коли іммігранти не бажають долучатися до інтеграційних процесів у країнах перебування, натомість продовжують відтворювати власні культурні моделі. Це часто призводить до поступової фрагментації суспільства, що врешті-решт загрожує розколом національного апарату держави.

Разом із тим, існує й альтернативна точка зору: криза держави не обов'язково означає її зникнення чи заміну глобальним урядом, а радше

передбачає трансформацію інституцій у нову форму. Саме Юрген Габермас висловив ідею про те, що держава зможе "відтворитися на новому рівні" - адаптованому до викликів глобалізованого світу. Завдяки своїй гнучкій структурі вона може зберегти статус впливового актора на міжнародній арені, хоч і в оновленому вигляді [68].

На противагу цій думці, Доремус стверджував, що навіть за умов глобалізації позиції держав у сферах інновацій, торгівлі та інвестицій залишаються диференційованими, зберігаючи ознаки національної специфіки [35, с. 245]. Таким чином, питання про майбутнє держави в умовах дії глобальних мегатрендів не має однозначної відповіді: кожен дослідник подає власну інтерпретацію, виходячи зі свого наукового підходу та бачення ролі державності у глобальному порядку.

Додаткової уваги заслуговує те, що не всі держави здатні сприяти подоланню кризи державності насамперед через власну інституційну неспроможність забезпечувати принципи рівності, стабільності та суверенітету. На думку Френсіса Фукуями, найбільшу загрозу для міжнародного порядку становлять так звані «слабкі держави» - зокрема Сомалі, Камбоджа, Боснія і Герцеговина, Сьєрра-Леоне, Руанда, Косово, Ліберія та Східний Тимор [68]. Аргументами до його висновку є той факт, що саме такі держави нерідко стають притулком для міжнародних терористичних угруповань, виступають джерелами збройних конфліктів та спричиняють масштабні хвилі міграції. Крім того, на міжнародній арені спостерігається зростання кількості пара- та квазідержавних утворень, які зазвичай перебувають під опосередкованим контролем інших, сильніших держав. Їхнє існування нерідко зумовлене прагненням досягнення виключно власних інтересів, навіть ціною дестабілізації міжнародного порядку та порушення глобального балансу сил.

Окремо варто розглянути й інші мегатренди, що суттєво вплинули на формування нової моделі міжнародних відносин. Одним із найпомітніших із початку XXI століття став тренд на розширення прав і можливостей громадян. Його втілення сприяло активізації економічної діяльності, прискореному

розвитку країн, що розвиваються, а також ширшому використанню інноваційних технологій [37, с. 6]. Важливий аспект цієї тенденції - її демократична складова, особливо помітна у сфері розширення доступу до якісної освіти. Для розвинених країн, зокрема європейських держав і США, підтримка демократії залишається одним із пріоритетів зовнішньої політики.

Серед численних переваг цього мегатренду особливе значення має розширення прав і можливостей жінок у глобальному вимірі. Підвищення доступу до вищої освіти для жінок, зокрема в арабських країнах, поступово трансформує підходи до гендерної політики у сфері бізнесу та політики. Втрата актуальності традиційного образу жінки виключно як «берегині домашнього вогнища» відкриває нові можливості для її політичної самореалізації та інтелектуального внеску. Саме завдяки цьому можна стверджувати, що феміністичні підходи в міжнародних відносинах продовжують зміцнювати свої позиції, адже все більше жінок прагнуть реалізувати себе у сфері політики. Така активізація сприяє легітимізації феміністичного дискурсу в системі міжнародних досліджень на різних рівнях [63, с. 2].

Мегатренд на розширення прав і свобод у феміністичному вимірі почав впливати на міжнародні відносини та їхні моделі не одразу, а поступово. Лише з 1980-х років розпочався критичний аналіз базових понять, що формують міжнародні відносини, зокрема інституції держави. Центральна теза таких досліджень полягає в ідентифікації патріархальних засад, на яких історично будувалася структура держави, включно з наперед визначеним розподілом професій за статевою ознакою [63, с. 4]. У цьому контексті слушною є думка Кетлін Стаудт: «Жінки мали незначний або взагалі не мали впливу на процес формування та консолідації держави. Проте контроль чоловіків над жінками зокрема, над їхньою працею, сексуальністю та репродукцією був центральним елементом законів та політики, що регулювали гендерну сферу» [63, с. 4].

Отже, відповідно до феміністичного бачення, стара модель міжнародних відносин не передбачала участі жінок як повноцінних суб'єктів навіть у рамках демократичних держав. Це, по суті, означало системне обмеження базових прав

людини винятково на підставі статі без жодного обґрунтування, яке могло б бути прийнятним у сучасному демократичному дискурсі. Такий підхід не лише відображав застаріле уявлення про роль жінки, а й фактично унеможлилював для багатьох з них доступ до політичної сфери, попри наявність фахової підготовки та потенціалу.

Проте завдяки поширенню мегатренду на розширення прав і свобод було досягнуто зростання представленості жінок як політичних акторів у сфері міжнародних відносин. Попри те, що стереотипи, які розглядають політику як «чоловічу справу», ще зберігаються в деяких традиційних підходах, вони поступово втрачають своє домінантне значення особливо в останні десятиліття, коли все більше жінок обіймають лідерські посади на глобальному рівні.

Особливої уваги заслуговує вплив феміністичного підходу до міжнародних відносин на формування та розвиток неурядового сектору. Міжнародні жіночі організації та феміністичні ініціативні групи долучилися до вирішення таких ключових глобальних питань, як захист прав біженців чи збереження навколишнього середовища. Їхня ефективність була переконливо продемонстрована у 1995 році, коли зазначені організації активно співпрацювали з Всесвітньою конференцією ООН з питань жінок у Пекіні, долучаючись до розробки стратегій для подолання нагальних викликів [63, с. 4].

Однією з ключових проблем сучасного світу, яка водночас є й самостійним мегатрендом, виступає старіння населення. Сучасні демографічні зрушення ставлять під загрозу подальшу стабільність ринку праці та ефективність систем соціального захисту у високорозвинених державах, де частка населення похилого віку продовжує невпинно зростати. Особливий вплив на рівень народжуваності мають політична та економічна ситуації. Як ми можемо спостерігати, зростаюча політична напруга у більшості регіонів світу знижує бажання мати дітей серед населення. Люди відчують страх перед нестабільністю та втрачають впевненість у можливості мобільного реагування в умовах надзвичайних ситуацій у державі проживання.

Економічний чинник тісно пов'язаний із трансформацією цінностей, що відбувається під впливом уже згаданого мегатренду розширення прав і свобод. Відхід від традиційного уявлення про сім'ю та про роль жінки як «берегині домашнього вогнища» призвів до того, що молоді родини дедалі частіше спершу прагнуть досягти економічної стабільності з огляду на потенційні коливання в цій сфері і лише потім замислюються про народження дитини. Сучасні батьки підходять до виховання дітей більш усвідомлено, прагнучи забезпечити кожній дитині доступ до необхідних благ і можливостей, не женучись за кількістю, а фокусуючись на якості умов для зростання [30, с. 5].

Водночас у країнах, що розвиваються, зокрема в регіонах Африки, спостерігається явище демографічного «молодіжного вибуху» [30, с. 8]. Хоча це може виглядати як потенційно позитивна противага старінню населення в розвинених країнах, збільшення частки молоді у загальній структурі населення ставить перед цими державами складне завдання: забезпечення освітніх можливостей, професійної підготовки та робочих місць для зростаючої кількості молодих людей. Таким чином, як у випадку демографічного спаду, так і в умовах демографічного зростання, держави змушені проводити активну політику адаптації та впровадження інновацій задля забезпечення соціальної рівноваги й економічної стабільності.

Як уже зазначалося раніше, одним із можливих підходів до подолання дефіциту кваліфікованої робочої сили, спричиненого старінням населення, є використання потенціалу іммігрантів. У цьому аспекті глобалізація пропонує нові можливості, проте вона також ускладнює внутрішню соціальну динаміку держав. Питання інтеграції іммігрантів породжує нові виклики, зокрема зростання соціальної напруги, поляризацію суспільної думки та зміцнення націоналістичних тенденцій у політиці [30, с. 5]. У цьому контексті держава має діяти не лише гнучко, а й стратегічно, формуючи політику з урахуванням міжнародної співпраці. Однією з головних загроз у цьому процесі залишається відтік «мізків» із країн, що розвиваються, до високорозвинених держав. Подібна

тенденція перешкоджає реалізації потенціалу перших, послаблюючи їхню економіку, соціальну сферу та здатність до сталого розвитку.

У відповідь на ці виклики держави мають розробляти комплексні політики, що охоплюють не лише сферу міграції, а й питання підтримки сім'ї. Доцільним виглядає впровадження таких ініціатив, як: подолання фінансових ризиків, пов'язаних із народженням і вихованням дітей; розвиток інфраструктури, дружньої до вагітних жінок; доступ до якісної освіти та охорони здоров'я; а також посилення інформування населення про наявні соціальні гарантії. Лише за умови системного та етичного підходу можна забезпечити баланс між внутрішніми демографічними процесами та зовнішніми міграційними впливами.

Відтак, сучасна міжнародна модель має еволюціонувати - від жорстко ієрархічної, ресурсно-орієнтованої до гнучкої, кооперативної та комунікативної. У центрі нової парадигми міжнародної політики мають постати питання соціального значення, етичної відповідальності та довготривалого розвитку.

Отже, враховуючи все вищезазначене, актуальним постає питання пошуку практичного інструментарію для адаптації держав до впливу мегатрендів. У цьому контексті особливої уваги заслуговує чотирьохетапний цикл, запропонований організацією АСЕАН, який був розроблений для підтримки держав у формуванні ефективної політики в умовах глобальних трансформацій [53, с. 147].

На першому етапі, що носить назву «Визначення порядку денного», ключовою ціллю є уточнення стратегічних пріоритетів державної політики, зокрема формулювання мети, оцінка національних інтересів та критичний аналіз результатів попередніх рішень. Це дозволяє виявити тенденції, помилки та прогалини в минулому політичному курсі, що, в свою чергу, сприяє формуванню якіснішої аналітичної основи для подальших дій [53, с. 149]. На цьому ж етапі держава має зібрати повну інформацію про актуальні мегатренди та вивчити досвід інших країн, які вже зіштовхнулися з подібними викликами. Особливо важливо усвідомити, що мегатренди, за своєю природою, не є фіксованими - вони змінюються, посилюються або трансформуються залежно від регіону,

політичного середовища чи глобального контексту. Тому обізнаність, аналітична гнучкість і готовність до сценарного планування - це умови, без яких подальші етапи політичного реагування втрачають свою ефективність. На цьому ж етапі рекомендується оцінити можливі сценарії майбутнього розвитку, визначити потенційні вигоди, ризики та втрати [53, с. 148].

Другий етап «Формування політики» передбачає безпосередню розробку стратегічних рішень, які будуть відповіддю на виявлені виклики. Особливу увагу слід приділити неочевидним сценаріям розвитку подій, які можуть бути зумовлені глибокими змінами під впливом мегатрендів [53, с. 154]. На цьому етапі призначаються відповідальні виконавці, формується коаліція міждержавних або міжвідомчих партнерів, а також планується попередній бюджет. Вкрай важливо забезпечити узгодженість між усіма рівнями державної влади, аби уникнути фрагментації дій або реалізації паралельних стратегій, які не відповідають спільній меті. Політика в такому разі постає не як сукупність ізольованих ініціатив, а як скоординована відповідь держави на глобальні зміни.

На третьому етапі «Пілотні проекти політики та повномасштабне впровадження» акцент зміщується на практичну реалізацію. На основі тестових запусків пілотних проектів збирається дані для подальшого аналізу ефективності обраної політики. Результати такого пілотування дозволяють скоригувати початкові плани, адаптувати бюджет, уточнити часові рамки та, за необхідності, перерозподілити зони відповідальності [53, с. 148]. Також важливим аспектом є моделювання майбутнього політичного середовища, в якому ця стратегія функціонуватиме. Без належного прогнозування довкілля рішень навіть найкраща політика може виявитися недієвою у нових умовах.

Останній, четвертий етап «Оцінювання» передбачає системний перегляд результатів політики після її реалізації. Така оцінка має бути відкладеною у часі, щоб було можливо визначити не лише безпосередній, але й довготривалий ефект від ухвалених рішень [53, с. 157]. Ретельне оцінювання дозволяє виявити сильні та слабкі сторони стратегії, зробити висновки щодо її адаптивності, і в разі необхідності скоригувати політичний курс відповідно до нових викликів. У

контексті динаміки мегатрендів, саме цей етап стає базою для ухвалення подальших рішень та визначення напрямку розвитку на наступний політичний цикл.

Отже, узагальнюючи, можна зробити висновок, що сучасні моделі міжнародних відносин зазнають постійного та глибокого впливу мегатрендів. Їхній масштаб, багатовекторність і динамічність змушують переглядати не лише зовнішньополітичні стратегії, але й саме розуміння ролі держави на міжнародній арені. Міжнародна система більше не є статичною, а змінюються як актори, так і принципи взаємодії.

На завершення варто зазначити: сучасна модель міжнародних відносин перебуває в стані переходу, а не остаточного формування. Глобальна нестабільність, боротьба за нові центри сили та ідеологічне суперництво створюють ситуацію постійного балансування між старими формами й новими підходами. Проте, як продемонстрували розглянуті мегатренди розширення прав людини, глобалізація та демографічні виклики міжнародна система вже значно відрізняється від свого історичного попередника. Саме тому держави повинні відповідати на виклики мегатрендів з тією ж гнучкістю, динамізмом і передбачливістю, які притаманні самим цим процесам.

2.2 Значення економічних мегатрендів в контексті глобальної економічної сфери

При розгляді загальнотеоретичних основ поняття «мегатренд» неодноразово згадувався їхній вплив на економічну сферу міжнародних відносин. Мегатренди мають міждисциплінарний характер, що дозволяє розглядати їх з різної перспективи, відносячи лише до однієї сфери діяльності людини або, навпаки, до глобального виміру. У цьому підрозділі розгляд мегатрендів сфокусується на економічному вимірі та взаємодії учасників в економічних відносинах.

Важливо відзначити, що значення мегатрендів у глобальній економічній сфері не стосується лише підрахунку кількісних показників. Всі економічні

мегатренди, тобто ті, які значно впливають на існування міжнародної економіки, формують помітний зсув у підходах до ведення економіки та методах міжнародної співпраці. Розгляд цієї теми необхідний для розуміння того, як діє сучасна динаміка глобального економічного середовища. Саме завдяки мегатрендам визначається ритм і напрям міжнародної економіки, змінюючи традиційні засади ведення політики в межах економічної комунікації.

Розгляд і вивчення мегатрендів економічного напрямку здійснюється у різних формах, а саме: фортсайт, прогнозування, планування у національних масштабах, передбачення та вивчення ключових технологій [2, с. 215]. Незалежно від обраного підходу, головною метою залишається охарактеризувати головні рушійні сили мегатренду та розробити стратегію реагування як на сучасні виклики, так і на майбутні, за участі відповідних фахівців. Саме тому для подальшого дослідження впливу мегатрендів на економічну складову міжнародних відносин було обрано раніше неодноразово згаданий феномен глобалізації, який детально ще не розглядався з цієї перспективи.

Сутність глобалізації полягає у приведенні міжнародних відносин до спільного або наближеного показника на всіх рівнях. Найчастіше глобалізація описується як процес уніфікації суспільства, економіки та культури до єдиної форми. Завдяки процесам глобалізації жодна з держав світу, за винятком Північної Кореї, не може вважатися повністю незалежною від інших [6, с. 105]. Підтвердженням цього є ситуація на міжнародній арені, яка виникла у 2022 році за участі України. Через активну фазу збройного конфлікту на території України вона втратила можливість постачати аграрну продукцію до країн Африки, що спровокувало ризик виникнення значної продовольчої нестабільності в регіоні. Цей приклад демонструє, наскільки сучасні держави пов'язані між собою через тісні економічні зв'язки. З цього приводу також висловлювався Роберт Райх, стверджуючи, що сутність «національних економік» зникає під впливом глобалізаційних процесів, а характеристику «національності» у нашому світі можуть тепер мати лише люди, хоча цю тезу часто критикують [35, с. 243].

Як відомо, на подібні об'єднуючі процеси виникає протидія, в даному випадку у вигляді глокалізації, яка сприяла фокусуванню сфер діяльності держави на локальному та національному рівнях для уникнення поглинання всіх особливостей під час глобалізації. Однак попри те, що феномен глобалізації має велику кількість досліджень та визначений феномен спротиву, на відміну від загального терміна «мегатренд», існує думка, що насправді глобалізації не існує. Одним із представників такої думки є оксфордський політолог Пол Херст, який мав зв'язки з Лейбористською партією. У своїй книзі співавторства, виданій у 1996 році під назвою «Херст і Томпсон», автори зазначають, що глобалізація як тренд в останні двадцять років є переоціненою [35, с. 243].

Згідно з поглядами політологів, глобалізація не є чимось винятковим у світовій історії, а інвестиції та торгівля переважно зосереджені на Західній Європі, Північній Америці та Японії. Виходячи з цього, тенденції втрачають свій глобальний вимір, що суперечить ключовій ідеї глобалізації. Саме тому світ не стає глобальним, а радше активніше залученим до міжнародної діяльності без надмірної пов'язаності між собою.

Схожу думку висловив Роберт Вейд, який порівнював обсяг торгівлі із загальним розміром економік та дійшов висновку, що перший показник не досягає такого ж високого рівня, як другий. Такий висновок був зроблений на основі спостережень, що внутрішні інвестиції переважають над іноземними, а транснаціональні корпорації розміщують свої управлінські структури у країні походження [35, с. 243]. Тобто, попри можливість переносу активів, керівних осіб та кваліфікованих працівників до високорозвинених країн, де вже перебуває одна з дочірніх компаній, транснаціональні корпорації продовжують залишатися в державі заснування.

Окремо Роберт Вейд також зазначав, що вплив глобалізації майже не помітний в одному з найбільших регіонів світу. Глобалізація, попри свій динамічний та гнучкий характер, не змогла справити відчутного впливу на території Південної та Центральної Азії, а також на більшу частину Африки [35, с. 243]. Проте подібне уповільнення глобалізаційних процесів у цих регіонах,

імовірно, пов'язане з особливостями культур, які залишаються більш традиційними та закритими до зовнішнього впливу.

Проте, попри аргументованість наведених тез, все ж існує два головних контраргументи, що підтверджують існування глобалізації у світі, навіть з урахуванням того, що її неминучість, імовірно, є лише міфом. Перший із них представлений Мануелем Кастельсом і полягає в тому, що глобальна економіка не має на меті охопити всю планету. Її вплив поширюється переважно на окремі сегменти діяльності розвинутих країн і країн, що розвиваються. Другий контраргумент акцентує увагу на тому, що критики глобалізації здебільшого аналізують лише економічний і фінансовий сегменти, ігноруючи соціальний, культурний та політичний виміри [35, с. 244]. У цій ситуації саме такий вузький підхід і створює головну проблему, адже глобалізаційні процеси особливо помітні в загрозі для національної культури та самого розуміння державності. Отже, можна зробити висновок, що глобалізація справді присутня у багатьох сферах людської діяльності, і категоричне зосередження лише на окремих сегментах надає в результаті спотворене та неповне уявлення.

Переходячи безпосередньо до впливу глобалізації на економічний сектор міжнародних відносин, варто зазначити, що цей економічний мегатренд досліджується науковцями ще від початку 2000-х років. Починаючи з 2002 року, дослідницька група Швейцарського економічного інституту у співпраці з фахівцями з Федерального швейцарського технологічного інституту почала здійснювати обчислення показника під назвою Індекс рівня глобалізації країн світу [18, с. 317]. Суть цього індексу полягає в оцінюванні масштабів інтеграційних процесів певної держави у світовий простір за допомогою 24 показників, об'єднаних у три категорії, а саме: економічна, соціальна та політична складові глобалізації [18, с. 317].

Згідно з оприлюдненими дослідженнями у 2022 році, за Індексом глобалізації перше місце посіла Швейцарія, що зробило її найбільш глобалізованою країною світу. Того ж року Україна посіла 44 місце, піднявшись на одну сходинку порівняно з результатами попереднього дослідження. За

окремим показником економічної глобалізації Україна не змінила своєї позиції, залишаючись на 71 місці у списку [18, с. 317]. Таким чином, можна відзначити, що глобалізаційні процеси в Україні продовжують посилюватися, хоча це майже не стосується економічної сфери. Це характерно для глобалізації, яка передусім активно проявляється у культурній та політичній площині. Також завдяки обчисленню Індексу глобалізації вдалося зробити висновок, що для подальшого розвитку у напрямку глобалізації Україні бракує задіяності законодавчого та інституційного механізмів, які б сприяли подальшому зростанню впливу глобалізації на політичні, соціальні та економічні процеси [18, с. 318].

Переходячи безпосередньо до економічної глобалізації, варто зазначити, що цей процес супроводжується «стиранням» меж між національними економіками, глобалізацією фінансових ринків і інтернаціоналізацією банківської діяльності. За визначенням Дж. Бхагваті, економічна глобалізація означає інтеграцію національних господарств у загальносвітову систему через зовнішню торгівлю, прямі іноземні інвестиції, що здійснюються транснаціональними корпораціями, потоки короткострокового капіталу, переміщення трудових ресурсів і населення загалом, а також міжнародний обмін технологіями [6, с. 112].

Також було виокремлено головні ознаки глобалізації як економічного тренду та зміни, що вже відбулися на міжнародній арені. До них варто віднести раніше згадане підвищення прозорості національних кордонів, перерозподіл ресурсів на наднаціональному рівні, зміну пріоритетів виробництва, торгівлі та інвестування в бік задоволення потреб світового ринку, а не національних економік [6, с. 112]. Завдяки цим ключовим ознакам глобалізації формується так званий економічний простір, у якому можуть вільно переміщуватися як робоча сила та технології, так і товари з капіталом.

Фокусуючись на окремих аспектах економічних мегатрендів, варто звернути увагу на вплив глобалізації на фінансовий сектор економіки. Завдяки їй збільшився обсяг міжнародних трансакцій, рух інвестицій та банківського капіталу пришвидшився, а кількість міжнародних угод різного характеру

продовжила зростати [6, с. 113]. Завдяки активізації всіх згаданих процесів фінансова сфера почала свою трансформацію, перенісши ключові елементи на глобальний рівень діяльності. Особливої уваги заслуговує активний розвиток транснаціональних банків, які особливо наростили власний вплив у міжнародних фінансових відносинах, за аналогією з підвищенням присутності ТНК у міжнародних відносинах [6, с. 114]. Діяльність таких банків фокусується на розширенні меж фінансових ринків та спрямуванні грошових потоків на зовнішні ринки. Завдяки формуванню глобальних стратегій розвитку ТНБ відбулося прискорення всіх процесів глобалізації в цій сфері, що й призвело до домінування над національними економіками, які не здатні протидіяти подібному глобальному рівню та змушені підлаштовуватися під його вимоги.

До особливостей глобалізації варто також віднести прискорення руху фінансових ресурсів завдяки розвитку та поширенню новітніх технологій. У цьому контексті особливе значення має поширення безготівкових розрахунків, які спричинили так звану «банківську революцію» [6, с. 115]. Розвиток електронного розрахунку, а в подальшому розширення цієї функції та її доступність для звичайних громадян, створили вагомий поштовх для держав і світової економіки загалом. Держави не мали іншого вибору, як розробити відповідне законодавство, яке б контролювало безготівкові розрахунки між громадянами з метою запобігання зростанню шахрайства. З іншого боку, завдяки поширенню новітніх технологій виникли й інші позитивні наслідки, зокрема, підвищилась якість обробки фінансової інформації та суттєво зросла швидкість проведення міжнародних операцій [6, с. 115].

Позитивно також вплинула лібералізація міжнародних валютно-кредитних відносин та фінансових ринків наприкінці ХХ століття. Одним із головних доказів цього стало підписання учасниками СОТ угоди про лібералізацію з 1999 року, що включала в себе зменшення бар'єрів на ринках позичкових капіталів та ринку фінансових послуг [6, с. 115]. У цьому процесі також варто згадати, що учасники міжнародних економічних відносин, на основі домовленості, вирішили відмовитися від протекціонізму та жорсткого регулювання у згаданій сфері.

Гарним прикладом цього є Велика Британія, що послабила контроль над ринком капіталів, а Японія, своєю чергою, лібералізувала ринок іноземної валюти [6, с. 115].

Якщо говорити про вплив економічного мегатренду на сферу логістики, варто звернути увагу на послідовність подій, що виникла в результаті глобалізаційного впливу. Бажання отримати певний рівень прибутку завдяки процесам глобалізації та виконання пов'язаних із цим завдань є одним із головних способів реалізації інтересів міжнародних акторів. Для цього виникає потреба у виведенні національного бізнесу на глобальний рівень, що, своєю чергою, вимагає внесення змін у логістичні системи. Саме завдяки цьому стимулу, наданому глобалізацією, логістична діяльність почала активно розвиватися, зокрема через створення нових маршрутів і методів доставки товарів [6, с. 115]. Необхідність задовольняти споживачів і прагнення до отримання максимального прибутку змусили компанії інвестувати в логістику задля досягнення поставлених цілей.

Однак серед позитивних наслідків глобалізації існують і потенційно негативні впливи на міжнародне економічне середовище. Один із них перенесення впливу з організацій, очолюваних Заходом, до гравців регіонального рівня, які стрімко розвиваються в умовах глобалізації [28, с. 4]. Через подібну ситуацію в економічному середовищі може виникнути дестабілізація, спричинена бажанням глобальних організацій зберегти свої позиції, не допускаючи менших до участі в прийнятті рішень. Це також пов'язано з тим, що до глобальної економіки приходять нові учасники з країн, що розвиваються, пропонуючи інші підходи до ведення бізнесу, які не завжди сумісні з усталеними практиками, що створює додаткову конкуренцію [28, с. 4]. Водночас існує і протилежна тенденція, а саме монополізація ринку великими організаціями, які витісняють національні компанії задля зміцнення власних позицій.

Варто також згадати, що економічне середовище міжнародних відносин може зіткнутися з порушенням загальноприйнятих норм ринкових правил.

Створення конкуруючих версій капіталізму може виникнути внаслідок глобалізаційних процесів через втручання авторитарних держав. Активна економічна підтримка бажаних учасників ринку сприятиме їхньому пришвидшеному розвитку у зацікавлених сферах, створюючи дисбаланс у системі [28, с. 4]. Подібний симбіоз, звичайно, буде вигідним для організацій та держави, проте може спричинити бурну реакцію серед інших учасників, які переймуть подібну модель поведінки на економічному ринку.

Окремо варто виділити економічний мегатренд, пов'язаний із Китаєм. Зараз Китай вирішив змінити напрям своїх інвестицій під впливом глобалізаційних процесів, розуміючи, що економічний успіх у подальшому залежатиме не від володіння природними ресурсами чи матеріальними благами, а від людського капіталу [43, с. 261]. Подібне бачення майбутнього економічного середовища пов'язане з тим, що головним ресурсом стають кваліфікація та знання, які в подальшому будуть розвивати економіку, пристосовуючи її до мінливого середовища та нових викликів.

Саме тому деякі країни почали шукати для себе орієнтир та приклад для побудови успішної економіки й ведення політики. Цим орієнтиром став Китай і його китаїзм, що продовжує активно розвиватися завдяки діяльності китайської зовнішньої політики, на протипагу Вашингтону, який здається більш складним та недоступним [43, с. 270]. Китайська зовнішня політика широко розповсюджена по всьому світу, збираючи все більше прихильників завдяки можливостям, які надаються через численні освітні та культурні програми. Саме завдяки цій політиці по світу було відкрито понад сто інститутів Конфуція, що поглиблюють знання інших держав про китайську культуру та саму державу [43, с. 270]. Подібні заходи є чудовим прикладом м'якої сили, яка посилюється за рахунок глобалізації та поширення певних культурних аспектів серед молоді.

До цього варто додати, що Китай є найбільшим прихильником глобалізаційних процесів і має виключно позитивне ставлення до всіх цих процесів завдяки можливості реалізовувати власні інтереси [43, с. 273]. Поширення китайських товарів та активізація онлайн-магазинів китайського

походження охоплює всі доступні ринки. На сьогодні ситуація дійшла до того, що знайти товари не китайського виробництва значно важче, ніж продукцію національного виробництва. Особливий попит на китайські товари зумовлений, зокрема, їх значно нижчою ціною на ринках, що приваблює потенційних покупців.

Отже, можна зробити висновок, що економічні мегатренди значно впливають на функціонування міжнародних відносин сучасності. Глобалізація давно впливає на становище держав у економічних відносинах, що призвело до розмивання національних кордонів та поглиблення торговельних зв'язків до того рівня, коли відмовитися від них неможливо без наслідків для економічного спокою держави. Водночас варто відзначити, що глобалізаційні процеси позитивно вплинули на розвиток фінансової та логістичної складової економіки завдяки прискоренню технологічного та інвестиційного розвитку. Розвиток цих сфер став поштовхом до змін застарілих методів діяльності та початком нової ери економічних відносин.

Існують і певні мінуси подібного економічного мегатренду, наприклад втручання в ринкові відносини більш авторитарних держав, проте ці наслідки можна врегулювати завдяки своєчасній реакції учасників на виклики нових тенденцій.

2.3. Роль соціальних мегатрендів у трансформації дипломатії та міжнародного права

Раніше неодноразово згадувалося про те, що сучасний світ значно відрізняється від того, яким він був ще на початку 2000-х років. Стан міжнародної арени, економіка держав, відносини між ними, стабільність та мир у міжнародних відносинах усе це суттєво змінилося. Разом із цими характеристиками зароджувалися та трансформувалися мегатренди, що й призвело до формування сучасного стану речей.

Соціальні мегатренди здебільшого стикаються зі спротивом з боку суспільства. Це пов'язано з тим, що людині складніше приймати зміни саме в

соціальной сфері, особливо коли йдеться про традиційні цінності, закладені ще на початку формування нового покоління. У подібних випадках більшість людей переймають форми життя, спілкування та способи існування, закріплені в соціумі, й досить важко адаптуються до подальших змін. Проте саме завдяки соціальним мегатрендам можна спостерігати найглибші соціальні зрушення в глобальному суспільстві. Вони сприяють переосмисленню принципів і практик як на рівні міжособистісної взаємодії в межах однієї держави, так і в контексті міжнародних звичаїв взаємодії.

Структура й динаміка дипломатичних, а загалом міжнародних відносин також зазнала трансформації під впливом динамічної природи мегатрендів. Особливо це стосується підвищення значущості гендерної рівності та активізації феміністичної зовнішньої політики. Зазначені соціальні мегатренди вплинули на розвиток інклюзивного та справедливого підходу до розподілу ресурсів і можливостей у ключових сферах політичної діяльності держав, що означає відхід від усталених традиційних норм.

Якщо звернути особливу увагу на феміністичну дипломатію та зовнішню політику, варто підкреслити, що вона орієнтується на зміцнення солідарності та розширення інституційної присутності в політиках високорозвинених країн на міжнародній арені. Саме зі зростанням ролі цих двох мегатрендів традиційне міжнародне право, яке довгий час базувалося на центричному, ієрархічному підході, почало змінюватися як у змісті, так і в фокусі. Воно дедалі більше звертає увагу на старі, але досі нерозв'язані виклики. Зокрема, посилюється активність у вирішенні питань безпеки, правосуддя, захисту прав жінок і вразливих груп населення.

Окремо слід відзначити, чому даний соціальний мегатренд має позитивне значення для держав та впровадження ними зовнішніх політик. Користь у залученні жінок до міжнародних відносин насамперед виражається в особливостях сприйняття інформації жінками та чоловіками. Прийнято вважати, що чоловіки переважно розглядають ситуації, що виникають на міжнародній арені, загалом, не вдаючись до аналізу деталей. Жінки, своєю чергою, навпаки -

більше уваги приділяють розбору всіх елементів, включно з найдрібнішими, завдяки чому висувують ідеї для розробки більш відповідальної зовнішньої політики [65]. Проте варто зазначити, що цей факт жодним чином не є підставою для аргументування необхідності зменшення кількості чоловіків у дипломатичній та політичній сфері. Для найкращого захисту національних інтересів держави слід дотримуватись принципів гендерної рівності та поєднувати особливості всіх представників сфери - незалежно від їхнього гендеру, фокусуючись виключно на практичних і професійних навичках. Збалансована присутність жінок і чоловіків на дипломатичній службі допоможе уникнути небажаних спонтанних рішень і досягти оптимальної комбінації «м'якої» та «жорсткої» сили.

Варто також зазначити, що активізація мегатренду, пов'язаного з правами жінок та гендерною рівністю в соціальному середовищі, має окреме важливе значення. Завдяки йому реалізується демократичне право на рівну участь усіх громадян у формуванні та реалізації зовнішньої політики своєї держави, впливі на її майбутнє та вираженні волі своїх співгромадян [65]. Це створює впевненість у громадян, що кожен із них може внести свій внесок у розвиток держави незалежно від біологічних особливостей свого організму.

Для детальнішого аналізу всіх вищезгаданих аспектів, які виникли під впливом соціальних мегатрендів, варто розпочати з історії формування феміністичної дипломатії та перших згадок і просувань гендерної рівності як у політичній сфері, так і в суспільстві загалом. У традиційному уявленні політика, а також дипломатія, виступали виключно як чоловіча сфера діяльності. Переосмислення цієї традиції почалося лише у 1920-х роках, коли жінкам нарешті дозволили приєднуватися до міжнародних організацій і виконувати дипломатичні функції [21, с. 9]. Саме з 1920 року політична та дипломатична сфери почали поступово змінюватися під впливом глобалізаційних процесів, і жінки отримали можливість долучитися до здійснення зовнішньої політики. Однак, попри значущість цієї події, суспільство не змогло одразу прийняти нову роль жінки в політиці - соціальні стереотипи не зникають швидко.

Підтвердженням цього є дані дослідження 2014 року, згідно з яким лише 15% послів у світі становили жінки, тоді як усі лідерські позиції переговорників та посередників переважно обіймали чоловіки [21, с. 10].

Одним із головних поштовхів до залучення жінок до дипломатичної справи під впливом розширення сфери соціального мегатренду стала популяризація та активізація міжнародних рухів за права жінок і гендерну рівність. У 1990-х роках були створені транснаціональні коаліції держав, міжурядові та неурядові організації, які виступали за ширше залучення жінок до дипломатичної та міжнародної діяльності [21, с. 10]. Таким чином можна відзначити вплив соціального мегатренду на міжнародну спільноту. Зростання обізнаності про проблему, популяризація теми серед населення та донесення інформації до широких мас сприяли усвідомленню того, що традиційні професійні гендерні стереотипи можуть змінюватися під тиском нових тенденцій.

Важливим етапом для подальшого просування жінок у дипломатичній сфері стало прийняття Організацією Об'єднаних Націй Резолюції №1325 «Жінки, мир, безпека» у 2000 році [21, с. 10]. У цій резолюції було сформульовано необхідність забезпечити участь жінок на всіх рівнях ухвалення рішень у процесі досягнення миру у світі. Також йшлося про захист прав жінок і дівчат під час збройних конфліктів від сексуального насильства. Резолюція містила вимогу враховувати гендерний аспект при формуванні миротворчих місій та програм післяконфліктного відновлення. ООН закликала держави створити власну національну політику для реалізації зазначених положень. Отже, цей крок став одним із найважливіших у формуванні подальшої феміністичної дипломатії та започаткуванні імплементації принципів гендерної рівності на рівні державної політики.

У цьому контексті слід згадати й Порядок денний «Жінки, мир, безпека», який був заснований на основі зазначеної резолюції ООН. Ця міжнародна програма виступає як нетериторіальний авторитет у дипломатії, що символізує перехід від фокусування на територіальних цілях до дотримання глобальних

моральних і правових норм [59, с. 147]. Завдяки розвитку цього руху дипломатичний дискурс почав зміщуватися від акценту на армію та матеріальні ресурси до питань гендерної рівності, прав людини й захисту жінок під час збройних конфліктів. Негативна реакція та дискусії навколо гендерної рівності не стали на заваді її поширенню, попри швидкість упровадження змін. Відтак жіночі перспективи та тіла стали предметом обговорення серед дипломатів, а також почали формуватися так звані «жіночі» національні інтереси [59, с. 147]. Під цим мається на увазі формування зовнішньої політики з урахуванням прав жінок, їхньої участі в мирних процесах, розширення доступу до освіти та подолання насильства. Подібні «жіночі» національні інтереси вже закріплені у феміністичних зовнішньополітичних стратегіях Швеції, Канади та Норвегії.

Завдяки Порядку денному «Жінки, мир, безпека» також розширилася участь недержавних суб'єктів у дипломатичному представництві [59, с. 148]. До таких суб'єктів належать неурядові організації, активістські мережі, жіночі фонди та міжнародні коаліції, які просувають феміністичні підходи на рівні ООН, регіональних об'єднань і національних урядів. Тобто завдяки ЖМБ відбулося розширення «дипломатичного кола» до нього приєдналися представники громадянського суспільства, які просувають феміністичні цінності на міжнародному рівні. Для підтримки подальшого розвитку та збереження актуальності порушених тем Рада Безпеки ООН продовжує приділяти увагу питанням гендерної рівності, активізуючи дипломатичні процеси з відповідної тематики [59, с. 148]. Тому можна стверджувати, що міжнародна програма ЖМБ відіграла важливу роль у розширенні прав жінок і залученні їх до політичної та дипломатичної діяльності.

Окрему увагу заслуговують дослідження, присвячені впливу гендерної рівності на глобальні процеси. Згідно з ними, подолання гендерного розриву зокрема недостатньої участі жінок у формуванні робочої сили може сприяти зростанню світового ВВП на 28 трильйонів доларів США [23, с. 1]. Такий висновок ґрунтується на припущенні як про загальне збільшення кількості працездатного населення, так і про задоволення потреб ринків праці в

кваліфікованих кадрах. Очікується, що це дасть змогу активізувати економічний розвиток, сприяючи зростанню глобального добробуту. Наступним позитивним аспектом є зв'язок гендерної рівності зі зменшенням порушень прав людини. Збільшення кількості жінок у політиці сприяє стримуванню недоброчесних представників влади від ухвалення законів, які можуть шкодити жінкам або іншим вразливим групам населення [23, с. 1]. У таких випадках забезпечення гендерного балансу є критично важливим, аби уникнути домінування однієї групи виключно на підставі гендерної належності.

Промовистим свідченням актуальності теми гендерної рівності є те, що уряди різних країн почали вживати активних заходів задля її просування. Одним із таких кроків стало створення нових робочих місць для жінок та призначення їх на високі посади, що символізує зміну державної політики у цьому питанні [23, с. 3]. Зокрема, було засновано нову посаду, яка займається висвітленням питань прав жінок за кордоном. Уперше така посада - «Посла та посланниці з питань гендерної рівності» - була запроваджена у 2009 році в США за ініціативи адміністрації Барака Обами. Згодом інші країни перейняли цю практику, адаптуючи назву до власних дипломатичних стандартів [23, с. 3].

Інші держави перейняли активно впроваджену в США гендерну політику, адаптуючи її до власних політичних реалій та актуальних внутрішніх викликів. Завдяки такому індивідуалізованому підходу їм вдалося досягти кращих результатів, адже, попри універсальність проблеми гендерної нерівності, в кожному регіоні вона має специфічні риси, зумовлені культурними та релігійними особливостями.

Показовим прикладом є Австралія, яка у 2016 році представила власну «Стратегію гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок», що охоплює всі аспекти зовнішньої політики з акцентом на трьох ключових пріоритетах: жіночому лідерстві, розширенні економічних прав і можливостей, а також запобіганні насильству щодо жінок і дівчат [23, с. 5]. Цей приклад яскраво демонструє, як соціальні мегатренди поступово інтегруються у стратегічне планування зовнішньої політики держави.

Того ж року Норвегія презентувала «План дій щодо прав жінок і гендерної рівності у зовнішній політиці та політиці розвитку», який включає п'ять основних напрямів: забезпечення доступу до якісної освіти, участь у політичних процесах, зміцнення економічних прав, боротьбу з насильством та захист прав у сфері сексуального і репродуктивного здоров'я [23, с. 5]. Тут спостерігається спільність із австралійською стратегією щодо акценту на економічних правах і протидії насильству, водночас політика Норвегії охоплює ширший соціальний спектр і порушує чутливі теми, що часто викликають жваві суспільні дискусії. Це свідчить про зміну пріоритетів як окремих держав, так і міжнародного порядку денного під впливом зазначеної соціальної тенденції.

Важливим підтвердженням зростання ваги гендерної політики на глобальному рівні є тенденції в іноземному інвестуванні. За результатами досліджень, міжнародні донори - як державного, так і недержавного походження - частіше вкладають кошти у проекти з чітко вираженим гендерним компонентом. Гендерно-орієнтовані трансформаційні центри отримали 33% іноземного фінансування, тоді як негендерно-орієнтовані - лише 11% [55]. Це свідчить про те, що наявність гендерної складової суттєво підвищує шанси на отримання інвестицій для будь-якої ініціативи. У тому ж дослідженні зазначено, що гендерно-орієнтовані політики отримали 24% компенсацій від іноземних донорів, тоді як політики без гендерного фокусу лише 13% [55]. Це підтверджує, що просування гендерної рівності стало важливим критерієм при прийнятті інвестиційних рішень у сфері міжнародної допомоги. Водночас таку політику не можна трактувати як інструмент тиску на держави, оскільки йдеться про добровільну підтримку тих стратегій, які відповідають сучасним цінностям.

Однак вплив мегатренду гендерної рівності вийшов за межі державної політики й стратегій, стимулювавши перегляд фундаментальних підходів у теорії міжнародних відносин. У цьому контексті варто згадати дослідження Ненсі Фрейзер, яка здійснила критичний аналіз праць Юргена Габермаса, Макса Вебера та Карла Маркса, намагаючись осмислити, як фемінізм може бути реалізований у політичній практиці [40, с. 5]. Завдяки подібним теоретичним

пошукам стало очевидно, що феміністична політика не може бути універсальною; вона має бути гнучкою й динамічною, здатною адаптуватися до культурних, соціальних і політичних особливостей конкретного середовища. Тому для її ефективного застосування необхідно розробити інструментарій, який дозволить враховувати локальні контексти при формуванні рішень. Питання гендерної рівності та прав жінок і надалі залишається відкритим і активно розвивається в умовах глобальної трансформації.

Окрім зазначених досліджень, Ненсі Фрейзер також висловлює критику щодо сучасної феміністичної політики. На її думку, фемінізм став «служницею капіталізму», оскільки акцент змістився з колективної боротьби за справедливість до оцінки економічної здатності кожної окремої жінки [62]. Інакше кажучи, увага зосередилася на індивідуальній користі, яку може принести кожна жінка, ігноруючи системну проблему нерівності. Такий підхід відволікає від суті від потреби змінювати структури, які цю нерівність відтворюють.

Особливо критичним є те, що індивідуалізація питання гендерної рівності не сприяє її справжньому досягненню, зокрема в економічній сфері. Економічні інституції часто використовують феміністичну риторичку для підвищення продуктивності та прибутку, минаючи реальні зміни у соціальному устрої. Мета політики гендерної рівності почала розмиватися під тиском капіталістичних підходів, які прагнуть лише розширити ринок праці незалежно від статі, нехтуючи соціальним аспектом проблеми. Наприклад, у Швеції феміністична зовнішня політика впроваджувалася як інструмент просування ліберального міжнародного порядку, тоді як у Канаді вона набула радше економічного акценту [62]. З української точки зору, така політика в будь-якому випадку слугує реалізації початкових цілей збільшенню участі жінок у робочій силі, створенню для них робочих місць, посиленню правового захисту. Держави та підприємства, керуючись економічною доцільністю, обирають найбільш ефективні шляхи реалізації стратегій. За умови дотримання балансу між економічною та соціальною складовою, це не може розглядатися як негативне

явище. Водночас не всі державні представники можуть або хочуть повністю підтримати виключно феміністичну зовнішню політику — навіть попри її ефективність.

Попри прогрес, варто враховувати й спротив, що виникає в окремих соціальних і політичних середовищах. Як уже зазначалося раніше, вплив мегатрендів є різним залежно від регіону, культури та домінуючих цінностей. У цьому контексті важливо розуміти, що нововведення, запропоновані соціальними мегатRENдами, не завжди отримують одностайну підтримку. Одним із найпоширеніших механізмів спротиву є кооптація формальне впровадження елементів гендерної рівності без зміни суті. У такому випадку збільшення представництва жінок у політиці чи дипломатії використовується лише як інструмент піару або легітимації владних рішень. Наприклад, у багатьох країнах Латинської Америки та Східної Європи праві політичні партії та католицька церква вибірково використовували тему гендеру для досягнення власних цілей і водночас для дискредитації вразливих меншин, перетворюючи серйозні соціальні питання на інструмент маніпуляцій [52, с. 233]. Яскравим прикладом є поняття «фемнаціоналізму», описане Дарією Колелло: в Італії деякі політичні сили апелювали до образу жінки-жертви, пов'язуючи її безпеку з небезпекою, яку нібито становлять мігранти африканського походження або мусульмани [52, с. 233–234]. Хоча формально йшлося про захист жінок, насправді це використовувалося для легітимації дискримінаційної політики.

Під впливом мегатренду гендерної рівності виникли й нові теоретичні підходи в дипломатії. Серед них - концепція «(де)поляризації міжнародних відносин» та розширення теорії «Я/Інший» з урахуванням гендерних і сексуальних прав [56, с. 1]. Ці підходи сприяють переосмисленню традиційних структур міжнародної взаємодії, зокрема через вивчення бінарного протиставлення «свій/чужий» у дипломатичних практиках. Завдяки цьому з'являється новий інструментарій для впровадження феміністичних принципів у зовнішню політику.

Висновки до 2 розділу

Таким чином, мегатренди істотно трансформують сучасні міжнародні відносини незалежно від їх конкретної сфери. Модель взаємодії між державами змінюється під впливом глобальних викликів: історичних потрясінь, цифровізації, глобалізації. Інститут держави також зазнав змін, переходячи до мережевої логіки міжнародної взаємодії, де на перший план виходить співпраця для досягнення національних цілей. Це сприяє формуванню стійких економічних і торговельних зв'язків, які ускладнюють односторонні дії й виступають стримувальним чинником. На цьому тлі виникає теорія трансформації держави як актора або навіть її поступового занепаду. Відповідно, міжнародні актори мають бути більш гнучкими й адаптивними, відходити від усталених моделей дій. Такі мегатренди, як глобалізація, старіння населення, посилення прав людини та гендерна рівність ставлять перед міжнародною спільнотою складні виклики. Тому вже сьогодні розробляються спеціальні стратегії та інструменти для їх подолання з метою збереження держави як ключового актора міжнародних відносин.

Розглядаючи економічні мегатренди, одним із найважливіших варто вважати глобалізацію, що активно досліджується останні десятиліття. Її вплив на міжнародну економічну систему є очевидним, хоча науковці по-різному оцінюють масштабність цього явища, припускаючи, що її значення може бути перебільшеним. Попри сумніви щодо походження, характеру й наслідків глобалізації, не можна заперечувати її вплив. Однією з ключових ознак глобалізації є стирання меж між національними економіками, що веде до посилення торговельних зв'язків та прагнення до економічної вигоди. Водночас глобалізація супроводжується переорієнтацією підприємств на потреби світового ринку та формуванням єдиного глобального економічного простору.

На фінансовий сектор глобалізація справила суттєвий вплив, зокрема сприяла зростанню обсягів міжнародних трансакцій і угод, а також активізувала розвиток банківської справи, призвівши до створення транснаціональних банків. Завдяки глобалізації транснаціональні банки змогли зайняти провідні позиції у

світовій економіці та навіть впливати на формування економічної політики держав. Як наслідок, держави почали адаптувати законодавство під вимоги новітніх викликів та потреб глобалізованої фінансової системи. Okремо варто згадати і про лібералізацію фінансових ринків, яка відбулася під впливом глобалізаційних процесів і призвела до послаблення контролю за рухом капіталу.

У сфері логістики також відбулися значні позитивні зрушення. Глобалізація стимулювала виведення бізнесу на міжнародний рівень, що змусило компанії оперативнo модернізувати методи доставки товарів. Це, своєю чергою, привернуло масштабні інвестиції у логістичну інфраструктуру, спрямовані на розширення маршрутів і підвищення ефективності поставок з метою максимального задоволення споживачів. Втім, глобалізація несе й низку негативних наслідків. Зокрема, спостерігається перерозподіл впливу з боку провідних західних гравців до регіональних сил, що створює ризики дестабілізації як на ринку, так і в ширшому міжнародному контексті. Також загрозою є витіснення національного бізнесу великими транснаціональними компаніями, що може призвести до монополізації та ускладнити розвиток місцевих підприємств. У цьому контексті показовим є приклад Китаю, який максимально ефективно використовує переваги глобалізації для просування власного впливу у світі та зміцнення національної економіки.

Okремо варто зосередитися на впливі соціальних мегатрендів на дипломатію та міжнародні відносини. Зокрема, актуалізація питань гендерної рівності та феміністичної зовнішньої політики призвела до трансформації традиційних уявлень про дипломатичну службу. Розширення інклюзивності в цій сфері сприяло залученню більшої кількості висококваліфікованих кадрів, які пропонують альтернативні підходи до вирішення сучасних викликів. У цьому зв'язку дотримання принципів гендерної рівності під час формування дипломатичного корпусу є необхідною умовою ефективного представлення національних інтересів і запобігання односторонньому сприйняттю ситуацій на міжнародній арені.

Залучення жінок до дипломатичної служби розпочалося ще у 1920-х роках, коли міжнародні рухи за права жінок набули особливої ваги. Саме під їхнім впливом було започатковано процес інтеграції жінок у систему зовнішньої політики. З часом для жінок почали створювати спеціальні посади, а також відкривати доступ до лідерських позицій у зовнішньополітичних відомствах. Важливою віхою стало ухвалення Резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» у 2000 році, яка визначила ключові цілі щодо захисту прав жінок і дівчат, а також закликала до активного залучення жінок до процесів миротворення та врегулювання конфліктів. Завдяки цьому документу вдалося об'єднати зусилля різних міжнародних структур задля вирішення гендерних проблем на глобальному рівні.

Отже, можна впевнено стверджувати, що мегатренд розширення прав жінок і впровадження принципів гендерної рівності здійснив відчутний вплив на сучасні міжнародні відносини, дипломатію та міжнародне право. Саме завдяки цьому сьогодні дедалі більше жінок беруть активну участь у формуванні зовнішньої політики держав і ефективно представляють національні інтереси. Попри те, що феміністична зовнішня політика ще перебуває у процесі становлення, у майбутньому можна очікувати її поглиблення, розширення пріоритетів і охоплення ширшого кола питань, зокрема тих, що стосуються захисту вразливих верств населення.

РОЗДІЛ 3. МЕГАТРЕНДИ У ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЛАДНИХ ЦЕНТРІВ

3.1. Вплив світових лідерів на формування глобальних мегатрендів

Політичні лідери завжди відігравали ключову роль у міжнародних процесах, формуючи складну взаємодію між державою та її громадянами. Наявність харизматичної та сильної фігури сприяла просуванню політичних ідей серед населення, а також могла викликати занепокоєння в інших державах, які вбачали у таких лідерах потенційну загрозу. До впливових лідерів, що залишили значний слід в історії, зазвичай зараховують Гітлера, Наполеона, Черчилля, Магатму Ганді та, серед сучасних постатей, Володимира Путіна. Попри суттєві ідеологічні розбіжності, спільною рисою для всіх цих діячів є здатність мобілізувати суспільство та спрямовувати державу до досягнення визначених цілей, навіть якщо ці цілі не завжди узгоджувалися з моральними принципами. Саме тому політичних лідерів доцільно розглядати як уособлення влади, стабільності та вектору подальшого розвитку держави.

Утім, попри сформований традиційний образ політичного лідера, епоха глобальних трансформацій і формування мегатрендів внесла суттєві корективи у сприйняття цієї ролі. Завдяки розвитку міжнародного простору під впливом глобальних тенденцій, дедалі помітнішими стають ті мегатренди, що формуються навколо постатей із визначним політичним впливом. Хоча історичні епохи змінюються, основні ідеї, підходи та принципи лідерства передаються від одного покоління до іншого, адаптуючись до нових викликів і формуючи нові підходи до державного управління. Таке наслідування стратегій, риторики та ціннісних орієнтирів історичних лідерів стало характерною рисою сучасної міжнародної політики. Часто можна почути порівняння сучасних політичних діячів із видатними постатями минулого такі паралелі дозволяють актуалізувати певні риси, як позитивні, так і негативні.

Таким чином, історичні лідери відігравали роль не лише керівників держав, що визначали вектор її розвитку, а й активно впливали на

трансформацію міжнародної системи. Вони поєднували традиційні політичні механізми з новаторськими підходами, пропонуючи власне бачення вирішення глобальних проблем.

У цьому контексті варто звернутися до постаті Вінстона Черчилля - одного з найвпливовіших британських лідерів ХХ століття. Черчилль поєднав у собі риси державника, дипломата, оратора, письменника, військового та символу незламності Сполученого Королівства. Повне ім'я цієї видатної постаті - Вінстон Леонард Спенсер Черчилль. Його ім'я нерозривно пов'язане з перемогою над нацизмом у Другій світовій війні, а також із збереженням британського суверенітету в критичні для держави часи.

Окрім своєї визначної діяльності в різних сферах, Вінстон Черчилль часто згадується як людина з глибоким прагненням до знань та вдосконалення власних навичок. До прикладу, у 1896 році, перебуваючи в Індії, молодий солдат звернув увагу на потребу вивчення етики [39, с. 41]. Сам Черчилль пояснював це тим, що в таких сферах, як тактика та політика, він уже мав певні уявлення, проте його життєвий шлях до того не передбачав системного ознайомлення з етикою. Згодом він усвідомив, що йому бракує вміння впевнено й тонко володіти мовою в дискусіях. Як зазначав сам Черчилль: «Я, звісно, розумів, що юнаки в університетах у дев'ятнадцять–двадцять років були наповнені всією цією балаканиною та могли ставити каверзні питання або давати спантеличуючі відповіді. Ми ніколи не надавали цьому великого значення ані їм, ані їхній удаваній зверхності, пам'ятаючи, що вони лише сиділи над книжками, тоді як ми командували людьми та охороняли Імперію. Та все ж часом я відчував певне роздратування через їхню доречну й рясну обізнаність, якою, здавалося, деякі з них володіли, і тепер я шкодував, що не міг знайти компетентного вчителя, якого міг би слухати й допитувати протягом години щодня...» [39, с. 42]. Цей епізод лише підкреслює, що прагнення до всебічного розвитку супроводжувало майбутнього політика протягом усього життя, формуючи для нього образ цілісної та інтелектуально зрілої особистості.

Можна припустити, що саме ця риса характеру стала однією з причин, чому Черчилль не лише прочитав «Мою боротьбу» Адольфа Гітлера, але й поставився до її змісту з належною серйозністю на відміну від багатьох інших державних діячів [27]. Критичний аналіз цієї книги спонукав його ще до початку Другої світової війни публічно попереджати про небезпеку, яку становила нацистська ідеологія для світу. Усвідомлюючи ймовірні наслідки агресивної експансії, антисемітизму та тоталітаризму, Вінстон Черчилль виступив ініціатором формування військово-політичного союзу так званої «Великої трійки» за участі США та СРСР, з метою протистояти нацизму [27].

Однією з причин формування позитивного іміджу Черчилля на міжнародній арені було те, що його особистість відповідала викликам епохи. Завдяки власній мужності, харизматичності та рішучому слову, він зумів мобілізувати суспільство й сприяти розробці військової стратегії, водночас здобувши підтримку міжнародної спільноти [27]. Усе це свідчить про високий рівень його лідерських здібностей, зокрема вміння передбачати ситуації, аналізувати ризики й ухвалювати стратегічні рішення, навіть коли йшлося про відкриту протидію німецькій агресії. Черчилль залишався непохитним у своїх переконаннях і не вдавався до політики умиротворення, що дозволило Британії підготуватися до неминучого зіткнення. Його впевненість у перемозі над нацизмом слугувала джерелом натхнення не лише для співвітчизників, але й для всього демократичного світу [27]. У межах складної міжнародної коаліції «Велика трійка» він неодноразово демонстрував себе як досвідчений політик і вмілий переговорник.

Звісно, погляди Черчилля не були однозначними для всіх історичних періодів. Його переконаність у збереженні Британської імперії нерідко проявлялася у формі прихильності до імперіалізму та колоніалізму, що, зокрема, виявилось у ставленні до Індії [27]. Ворожість до ідей національного визволення втілювалася у його гострій критиці лідерів індійського спротиву, таких як Магатма Ганді. Показовими є слова Черчилля: «Якби він помер, ми позбулися б поганої людини та ворога Імперії» [27]. Водночас ця позиція була продиктована

страхом перед розпадом Імперії, що, з його погляду, могло б спричинити глобальні деструктивні наслідки. Для нього збереження Британії як світової сили було пріоритетом, навіть якщо ціною цього ставало нехтування правами інших народів.

Саме завдяки всім представленим вище тезам слід зазначити, що Вінстон Черчилль як лідер посприяв виникненню низки мегатрендів у світовій політиці. Виступаючи за створення постійних механізмів міжнародної безпеки, Черчилль просував ідею світу, в якому моральна відповідальність за політичні дії стає одним із головних принципів. Це дало поштовх до формування сучасного ліберального порядку. Його риторика щодо «цінностей вільного світу» позитивно вплинула на утвердження тренду на владу через демократичні цінності, що особливо імпонували самому Черчиллю. Парламентська демократія почала переважати над тоталітарними режимами, зокрема завдяки активному обговоренню тем прав людини та верховенства права. Варто підкреслити, що його сильний образ створив новий мегатренд на сильне лідерство із застосуванням «м'якої сили», впливаючи на сприйняття влади в очах світової громадськості.

Серед лідерів, що суттєво вплинули на формування мегатрендів у світовій політиці та міжнародних відносинах, варто згадати Маргарет Тетчер. Її виважений і водночас непохитний підхід до вирішення складних питань сформував образ «залізної леді», який залишається авторитетним для багатьох сучасних політиків. Хоча спочатку майбутня перша жінка на посаді прем'єр-міністра Великої Британії здобула освіту за спеціальністю «хімія» в Сомервільському коледжі Оксфорда й не пов'язувала своє життя з політикою, ситуація змінилася після вступу в шлюб з Денісом Тетчером, який заохотив її здобути юридичну освіту [49, с. 173]. Після цього відбулося її стрімке просування політичною «драбиною». Її сильна особистість демонструвала незвичний для тогочасного політичного середовища підхід, що вирізнявся оригінальністю мислення та критичним ставленням до бюрократії. Варто також зазначити, що, попри відсутність класичних дипломатичних навичок, Тетчер

використовувала власну рішучість, здобувши репутацію впливової та жорсткої переговорниці [49, с. 174]. Проте її стиль, настільки відмінний від усталеного образу політика, викликав антипатію в частини політичного істеблішменту, що певною мірою стримувало її вплив на окремі кола.

Прояв «залізної» натури Маргарет Тетчер чітко простежується під час переговорів із главами урядів на Європейській раді, коли вона твердо наполягала на отриманні для Великої Британії компенсації за непропорційний внесок до бюджету Співтовариства [49, с. 174]. Подібний підхід наочно демонструє твердість характеру Тетчер як політика, що віддає пріоритет досягненню національних інтересів власної держави, навіть всупереч усталеним дипломатичним умовностям. Проте такий метод вирішення проблем не можна вважати універсальним чи безпечним. Наприклад, якщо всі учасники переговорів займатимуть аналогічну позицію з жорстким неприйняттям компромісів, результату не буде досягнуто в жодному вигляді. Саме обраний Маргарет Тетчер підхід був доволі ризикованим як для неї особисто в ролі політика, так і для держави загалом.

У згаданому випадку глави інших урядів таки поступилися вимогам Тетчер - після п'яти років незмінної позиції та відмови від будь-яких компромісів. У 1984 році, під час саміту у Фонтенбло, Велика Британія отримала економічну компенсацію [49, с. 174]. Цей крок призвів до двох ключових наслідків: по-перше, були частково підірвані довірливі стосунки з представниками інших держав, а по-друге — закладено основу для майбутньої моделі відносин між Сполученим Королівством і Європейським Союзом. Особливу увагу Тетчер приділяла питанню національної ідентичності держав, послідовно відстоюючи суверенні інтереси Великої Британії.

Захист британських інтересів Тетчер вважала одним із ключових своїх завдань у рамках діяльності в ЄС. Саме для досягнення цієї мети вона й далі демонструвала свою непохитність. Важливим чинником у цьому контексті була її виражена нетерпимість до бюрократії: політика в її уявленні зводилася до особистого ухвалення рішень та їхнього безпосереднього виконання [49, с. 177].

Таким чином, Тетчер очікувала швидких і рішучих дій від інших європейських лідерів, що часто не відповідало реаліям функціонування міжнародних інституцій і лише загострювало конфлікт інтересів між нею та колегами по ЄС.

У 1990 році Маргарет Тетчер залишила посаду прем'єр-міністра, залишивши по собі не лише «залізне» ім'я, а й ідеологічну спадщину, яка й досі привертає увагу дослідників. Уже на початку 1980-х років почали з'являтися перші публікації, присвячені феномену «тетчеризму», хоча на той час це поняття ще здебільшого обговорювалося в журналістиці та політичних статтях [34, с. 17]. Загалом важливо підкреслити, що на сьогодні ставити під сумнів впливовість фігури Маргарет Тетчер як лідера недоречно, оскільки сам факт існування сформованої ідеології свідчить про її значущий внесок у трансформацію глобального політичного середовища.

Термін «тетчеризм» варто розуміти як продукт економічного контексту 1970-х років і як відображення відродження широкого міжнародного інтересу до ліберальної ринкової економіки та монетаризму [34, с. 19]. У цьому контексті важливо зазначити, що економічна програма включала головну ціль - посилення економічної незалежності Великої Британії. Одним із ключових намірів Маргарет Тетчер був перехід від змішаної економіки до ринкової з домінуванням приватного сектора. Велика Британія потребувала змін та відходу від «післявоєнного консенсусу», тому саме рішуча політика Тетчер виявилася результативною у досягненні цієї мети.

Щодо впливу Маргарет Тетчер на світову політику, варто підкреслити, що вона постала не лише як політична лідерка, а як символ епохи радикальних трансформацій у зовнішній та внутрішній політиці. Її управління змінило стратегічний вектор Великої Британії, акцентуючи увагу на захисті національного суверенітету. У ширшому вимірі, її діяльність сприяла розширенню впливу економічного лібералізму на міжнародному рівні. Тверда позиція Тетчер закріпила за нею імідж «залізної леді», яка не боялася відкрито кидати виклик навіть впливовим політичним постатям. Завдяки цьому виник

мегатренд, орієнтований на ринок, силу та відповідальність за реалізовану політичну діяльність.

На протипагу рішучим британським лідерам із твердим стилем керівництва, слід звернути увагу на постать Магатми Ганді, згаданого раніше. Магатма Ганді - індійський політичний і водночас духовний лідер, який очолював мирний рух за незалежність Індії від Британської імперії, через що й отримав вороже ставлення з боку Вінстона Черчилля. Він найбільше відомий завдяки своїй ненасильницькій стратегії, заснованій на принципах істини, самодисципліни та громадянської непокори. Однак попри його значний внесок у національну політику Індії та вплив на глобальні процеси, сьогодні його фігура виявилася маргіналізованою: у масовій свідомості він сприймається радше як історичний символ, аніж як живий політичний авторитет. В Індії залишилися його послідовники, проте вони не мають реальної політичної ваги й радше функціонують як духовна спільнота в межах ашрамів [58, с. 291].

Світогляд Ганді формувався на основі індуїзму в його найглибшому філософському значенні, де релігійні концепції застосовувалися до всіх аспектів життя. Він не став відкрито протистояти кастовій системі, що історично вкорінилася в індійському суспільстві, а обрав інший шлях формував образ «бідної людини з народу», уникаючи прямої конфронтації з традицією [58, с. 293]. Завдяки цьому він здобув підтримку серед простих людей, які шукали не лише лідера, а й морального авторитета, здатного висловити їхні прагнення на політичному рівні.

Серед головних методів, які застосовував Магатма Ганді як у політичній діяльності, так і в публічному житті, варто виокремити концепцію «зречення», що активно переймалася його політичною та соціальною елітою. Просуваючи ненасильство як один із ключових принципів, Ганді перш за все спирався на індуїстську мораль і релігійні переконання [58, с. 294]. Такий вибір методів підкреслював не лише його демократичність і впевненість у гуманному досягненні цілей, а й, за його власним переконанням, підносив його на вищий моральний щабель порівняно з опонентами. Унаслідок цього будь-які дії,

спрямовані проти чинної влади, набували релігійного змісту, що ускладнювало застосування жорсткої відповіді. Агресивна чи негативна реакція автоматично «відкидала тінь» на мотиви противника. Уже на цьому етапі можна стверджувати, що Магатма Ганді володів визначними стратегічними та інтелектуальними здібностями, майстерно використовуючи всі доступні інструменти для реалізації власних цілей. Хоча він і не завжди був непохитним, усі його дії залишалися під захистом громадської думки, що активно підтримувала його політичну позицію.

Цікавим методом впливу на соціальні та політичні прошарки Індії можна вважати його вміння очікувати слушного моменту для залучення громадської підтримки, спираючись на неспроможність дій політичних опонентів [58, с. 297]. Завдяки такій стратегії образ Ганді залишався «чистим» – вільним від надмірних суперечок, поразок та їхніх наслідків. Уміння вибрати найкращий момент для власної політичної активності забезпечувало йому схвальну реакцію на подальші ініціативи. Варто додати, що у періоди пасивного очікування Магатма продовжував зміцнювати свій вплив через активну соціальну діяльність. Це дозволяло не лише зберігати актуальність його постаті серед населення, а й підтримувало його публічний образ як уособлення миру.

Проте методи, обрані Магатмою Ганді, не всі вважали прийнятними для політика та державного діяча, попри його досягнення в цих сферах. Представники чиновництва та бізнесових кіл звинувачували його в маніпуляціях і самообмані [58, с. 295]. У цьому контексті доречно припустити, що опоненти Ганді не змогли змиритися зі своєю поразкою, що й зумовило подібну реакцію. Водночас ідеї Ганді продовжували поширюватися в суспільстві, а його цілі - реалізовуватися попри звинувачення. Цей вплив підтверджується тим, що на момент арешту у 1922 році Ганді вже був найвпливовішою фігурою в Індії, маючи підтримку мільйонів громадян [58, с. 296].

Окремої уваги заслуговують взаємини індійського лідера з британською стороною, яка не бачила нічого позитивного в існуванні такого «ризик» для Британської імперії. Магатма Ганді чудово розумів, що саме бажає чути

британська влада, що дозволяло зберігати певний баланс у взаємодії. Чітке розуміння суспільно значущих тем сприяло його боротьбі з імперією на моральному рівні. Ганді послідовно реагував на кожен незаконний акт, спрямований проти Індії, озвучуючи порушення й створюючи моральний дискомфорт для британської сторони [58, с. 300]. Водночас, попри всі ворожі прояви з боку колонізаторів, Ганді визнавав переваги демократичного устрою. На його переконання, саме в ньому можна поєднати «просте життя» та «високе мислення» [50, с. 146]. Також він неодноразово закликав співвітчизників розрізнити звичайного англійця та імперіаліста, не ототожнюючи їх у постаті єдиного ворога [50, с. 146]. Ганді наголошував, що всі люди мають спільне божественне походження, а тому не слід вдаватися до радикалізму на підставі етнічного чи політичного розмежування.

Отже, можна зробити висновок, що Магатма Ганді справив значний вплив на світову політику як провідний лідер Індії в добу боротьби за незалежність. Завдяки його ідеям був популяризований новий політичний наратив, заснований на моральних переконаннях і духовних засадах, що протистояв традиційним методам насильства та примусу. Його діяльність органічно поєднувала політичні гасла з релігійними цінностями, закликаючи народ до виключно мирного спротиву.

Завдяки цьому виникла морально-етична трансформація політики, що переросла в новий мегатренд на світовій арені. Особливу увагу почали звертати на особисту цілісність, принциповість та ненасильницьку діяльність. Ганді зміг продемонструвати світові альтернативне бачення політики, яка зазвичай асоціювалася з брудною та жорсткою боротьбою. Його образ і підходи чітко закарбувалися в концепції «м'якої сили», що залишається актуальною й до сьогодні.

Переходячи до сучасних представників лідерів світової політики, варто звернути увагу на Сполучені Штати Америки, що неодноразово демонстрували міжнародній арені своїх ключових гравців. До відомих лідерів, які залишили помітний слід в історії, належить і Барак Гусейн Обама - 44-й президент США та

активний на сьогодні громадський діяч. Його образ лідера підсилюється фактом того, що він став першим афроамериканцем на посаді президента США, ставши символом для свого народу.

Одним із головних «талантів» Барака Обама можна вважати вміння встановлювати різноманітні політичні зв'язки для свого подальшого просування. Прикладом цього є його контакти з консервативними колами, які високо оцінювали його красномовність та вміння говорити метафорами. З іншого боку, представники ліберальних та прогресивістських рухів звертали увагу на його самоідентифікацію як афроамериканця з позитивною репутацією у правничій сфері [48, с. 99]. Барак Обама провів значну роботу з формування свого лідерського образу, який був універсальним для представників різних політичних таборів. Його манера поведінки давала людям відчуття спорідненості та підтримки, навіть попри розбіжності у поглядах. Можна сказати, що майбутній президент добре розумів, коли варто промовчати, а які теми слід порушити у дискусії, аби уникнути конфлікту інтересів та залишити сприятливе враження.

Окремо варто виділити й емпатію 44-го президента США, яка стала однією з його візитних карток. Політика емпатії - доволі спірне явище через потенційні ризики й втрати, проте водночас вона має суттєві переваги для міжнародної спільноти. До цього слід додати його вміння знаходити компроміси й згладжувати конфлікти навіть у доволі категоричному колективі [48, с. 101].

Слід зазначити, що Барак Обама доклав чималих зусиль для переосмислення зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів. Серед його ключових меседжів варто виділити те, що головною метою США не має бути глобальна боротьба з тероризмом. Окрему увагу заслуговує його мирна політика, що трансформувалася у курс поваги до культурних та історичних особливостей інших народів [25, с. 16]. Це свідчить про те, що Барак Обама надавав великого значення соціальним і екологічним викликам сучасності — питанням, які до нього часто ігнорувалися.

Отже, можна зробити висновок, що лідерська фігура Барака Обами вийшла за межі традиційного образу політика, сформувавши новий моральний підхід. Йому вдалося оновити згаданий раніше концепт «м'якої сили», а також дати поштовх до подальшого розвитку ліберальної дипломатії. Його емоційний інтелект став своєрідною візитною карткою, що сприяв зростанню уваги до меншин і підвищенню поваги до різноманіття етносів. Завдяки Обамі політичний стиль почав поступово зміщуватися в бік лідерства, що базується на єдності, довірі та гуманності.

Підводячи підсумок з огляду на розглянутих постатей світової політики, можна однозначно стверджувати: образ лідера значною мірою визначає подальший напрям політичного розвитку. Такі особистості, як Черчилль, Тетчер, Ганді та Обама - лише частина тих, хто змінив стиль ведення міжнародних справ і політики загалом. Їх наслідують, вивчають, критикують і ставлять у приклад новим поколінням.

Значущість лідерських постатей у політиці не може бути применшена. Їхня ідеологічна та символічна роль міцно вписана в історію. Звісно, історія часто корегує ці образи, залишаючи лише зручну для читача версію, проте при глибшому дослідженні всі істини стають явними. Саме тому лідер у світовій політиці - це не просто представник певної держави, а новий орієнтир для майбутніх поколінь політиків, який, впливаючи на уявлення, формує мегатренд.

3.2 Значення G7 та G20 як рушійних механізмів глобальної політики

У сучасному світі глобальних викликів, що охоплюють війни, кліматичну кризу, інфляційні процеси та пандемії, питання ефективного глобального лідерства постає особливо гостро. Раніше вже згадувалося про важливість і вплив лідерів у світовій політиці, проте для вирішення проблем подібного масштабу недостатньо зусиль лише однієї особи. Такі завдання потребують координаційної роботи провідних держав світу, які володіють власними інструментами впливу на ситуацію та здатні об'єднати зусилля задля підвищення ефективності дій.

Сучасна система, що сформувалася після завершення Холодної війни, залишається нестабільною та досі не змогла виробити чіткої структури й усталених механізмів дії в умовах багатосторонньої співпраці. У цьому контексті доречно розглядати діяльність груп G7 та G20, які виступають економічними форумами й майданчиками для проведення відповідних консультацій. Попри значні відмінності у складі, легітимності та механізмах впливу, обидва формати роблять свій внесок у формування політичних наративів, а за потреби спрямовують фінансові ресурси в найпріоритетніші напрями.

Розгляд цих двох «клубів» доцільно проводити по чергово, підсумовуючи результати та порівнюючи їх ефективність у впливі на світову політику та формування сталих тенденцій. Для прикладу, вже на початковому етапі можна зазначити, що G7 переважно репрезентує бачення країн із високим рівнем розвитку та спільною політичною культурою, тоді як G20 поєднує як розвинені держави, так і ті, що розвиваються. Це дозволяє ухвалювати рішення після всебічного аналізу ситуації. Саме вивчення обох форматів дає змогу краще зрозуміти різні підходи до розв'язання глобальних проблем.

Почати розгляд варто з G7, простеживши його діяльність від моменту заснування для ширшого розуміння та ґрунтовнішого аналізу. «Велика сімка» або G7 — це неформальне об'єднання семи провідних країн світу: США, Канади, Великої Британії, Франції, Німеччини, Італії та Японії. Усі учасники організації мають високий рівень технологічного розвитку, значний ВВП та помітний вплив на світову політику.

Існує кілька теорій щодо причин створення цього «клубу» держав, і в кожній з них по-різному трактується його головна мета. Історично одним із ключових чинників утворення «Великої сімки» вважають нафтову кризу 1973 року, що виникла внаслідок арабо-ізраїльського конфлікту [24, с. 35]. Через підтримку Ізраїлю з боку країн Заходу держави ОПЕК запровадили ембарго на продаж нафти до Європи, Північної Америки та Японії. Це рішення призвело до суттєвих економічних наслідків для згаданих регіонів: закриття найбільших нафтопереробних заводів у США, Франції та Італії, а також до банкрутства

багатьох малих і середніх підприємств США, пов'язаних із нафтовим сектором [24, с. 35]. Сукупність цих факторів значно підірвала стабільність економік розвинених держав, які не очікували подібних потрясінь у найближчій перспективі.

Однак одна лише криза не могла стати передумовою створення клубу для вирішення проблем, тому варто згадати інший чинник, що наблизив формування G7, Бреттон-Вудську кризу. Бреттон-Вудська система передбачала фіксовану прив'язку долара США до золотого стандарту за ціною 35 доларів за одну тройську унцію золота [24, с. 35]. Завдяки цьому долар став основною валютою міжнародних фінансових операцій, забезпечуючи очікувану стабільність, однак уже у 1960-х роках економіка США увійшла в стагфляцію.

Президент Ніксон намагався зупинити погіршення економічної ситуації, проте значних результатів не досягнув. У 1971–1973 роках ціна долара впала на 7 доларів, досягнувши 42 доларів за унцію, що спричинило нестабільність на міжнародному ринку [24, с. 35]. Втрата символу стабільності американської валюти продовжувала поглиблювати економічні труднощі, і саме тоді сім держав вирішили об'єднатися, щоб виробити політичні рішення, здатні вивести їхні економіки з кризи.

За іншою версією, G7 створили для зміцнення «світового капіталізму» та протидії поширенню комунізму й соціалізму. Це стосувалося як внутрішньої політики держав, що прагнули уникнути розвитку комуністичних рухів у власних кордонах, так і зовнішньої, спрямованої на недопущення закріплення цих ідеологій у країнах, що розвиваються. Проте ця теорія зазнала критики зокрема, українська дослідниця Олена Ящук-Код зауважила, що вона виглядає застарілою та неактуальною [24, с. 37].

Схожим є й припущення, що «Велика сімка» формувалася виключно за ознакою капіталістичного устрою держав. Така думка виникла через те, що всі учасники клубу капіталістичні країни, а також через ігнорування СРСР і Китаю як значних економічних гравців [24, с. 37]. Втім, без апеляції до теорій змови варто зазначити, що СРСР і Китай як потенційні учасники не відповідали одному

з ключових критеріїв інтегрованості у спільний економічний ринок. Через це економічна взаємодія між чинними членами клубу та цими країнами була б неможливою. Ухвалення рішень за їх участі або не мало б для них прямого значення, або, навпаки, зачіпало б їхні інтереси у спосіб, що робив співпрацю малоперспективною. У результаті G7 сформувалася як неформальна організація держав, які вже мали міцні економічні зв'язки між собою.

Виходячи за межі історичного контексту створення «Групи семи», варто відзначити й сучасні глобальні проблеми, що потребують уваги учасників. Окрім економічних і ринкових питань, серед ключових тем нині фігурують: зміна клімату, міграція, сталий розвиток, охорона здоров'я, пандемії, стрімкий розвиток штучного інтелекту та світові міграційні процеси [64, с. 8]. Ці виклики є гострими для кожної з держав-членів, але саме спільне бачення й узгоджені дії можуть забезпечити реальний результат. Внутрішня згуртованість учасників «Великої сімки» залишається головною умовою успішного реагування на ці виклики.

Однак, попри позитивний опис механізму вирішення зазначених вище проблем, «Велика сімка» стикається й із низкою зауваг, що стали підґрунтям для критики. Її підхід до реалізації поставлених завдань часто залишається на рівні теоретичних напрацювань, без належного практичного втілення. Реальний стан справ свідчить, що щорічна зміна головуєчої країни призводить до відкладання вже окреслених питань і зміни пріоритетів [67, с. 176]. Часті ротації головування створюють перевантаження у ключових процесах та розфокусування, унаслідок чого низка проблем так і не отримує остаточного вирішення. Кожна нова країна-голова має змогу запропонувати власну програму дій, що нерідко відсуває попередні ініціативи на другий план.

Додатковим викликом для «Великої сімки» є поступова втрата впливу та актуальності через зростання ролі G20 більш інклюзивного та гнучкого формату співпраці. Учасників G20 об'єднують тісні економічні зв'язки, що посилюють їхню координацію та поступово відсувають G7 на периферію глобального управління [67, с. 168]. Водночас недооцінювати потенціал «Групи семи» було б

помилкою. Її головна перевага у значному історичному досвіді, накопиченому провідними економіками світу, який можна передавати та адаптувати для країн, що перебувають на порозі переходу до вищого рівня економічного розвитку. Але для цього «Великій сімці» слід оновити підхід до вирішення глобальних викликів.

Загалом, трансформація неформального клубу провідних західних економік у вагомий актор світової політики стала природним наслідком потужного потенціалу його учасників. Нафтові та Бреттон-Вудські кризи створили підґрунтя для появи універсального майданчика, здатного координувати дії провідних держав у ключових питаннях світової економіки. Якщо розглядати «Велику сімку» крізь призму мегатрендів, то вона постає каталізатором змін у глобальній політиці, реагуючи на виклики цифрової трансформації, кліматичних змін, боротьби з нерівністю та відстоювання прав жінок. Попри критику за менш ефективний, порівняно з G20, механізм прийняття рішень, G7 продовжує впливати на формування світового порядку денного. Вона й надалі залишається символом економічної могутності Заходу та важливим глобальним актором, що формує ключові тенденції сучасності.

З урахуванням процесів розширення світового політичного ландшафту, варто перейти до розгляду наступного значного глобального гравця - G20. Цей клуб вважається розширеною та, у певних аспектах, удосконаленою версією G7 завдяки ширшому колу охоплення. За своєю суттю, мета G20 була визначена під час першої зустрічі на рівні міністрів фінансів та голів центральних банків у 1991 році й формулювалася так: «G20 створена для забезпечення нового механізму неформального діалогу в рамках інституційної системи Бреттон-Вудс, щоб розширити обговорення ключових економічних і фінансових питань серед системно значущих економік і сприяти співпраці для досягнення стабільного та сталого світового економічного зростання, що приносить користь усім» [36, с. 1].

З часом це визначення перестало бути актуальним у повному обсязі, залишившись радше як початкове бачення. У зв'язку з розширенням глобального порядку денного та появою нових викликів таких як кліматичні зміни,

розширення прав людини та технологічні трансформації діяльність G20 вийшла за свої початкові межі. Така еволюція демонструє один із головних мегатрендів сучасності інтеграцію економічних, політичних та технологічних вимірів в єдину цілісну систему.

Нинішнє узагальнене визначення звучить так: «G20 - це плюрилатеральний форум для обговорень і політичних дебатів на найвищому політичному рівні, до якого входять країни з різних регіонів світу (на відміну від багатосторонніх організацій з універсальним членством)» [36, с. 2]. Завдяки такому підходу спектр діяльності форуму значно ширший, ніж у його попередника G7, який об'єднує обмежене коло держав.

До учасників G20 належать Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Велика Британія, США, Аргентина, Австралія, Бразилія, Китай, Індія, Індонезія, Мексика, Саудівська Аравія, Південна Африка, Республіка Корея, Туреччина та Європейський Союз як окремий член [36, с. 2]. Останнім учасником клубу була Російська Федерація, однак через агресивну політику та напад на Україну її виключили у 2014 році. Решта держав-учасниць мають значний вплив в економічних і політичних колах, що підвищує статус форуму та сприяє виконанню його рішень.

Іноді «Група двадцяти» піддається критиці за неефективність та часто порівнюється з G7. Проте варто наголосити, що саме «Клуб двадцяти» залишається єдиним масштабним глобальним форумом з питань управління у світовій політиці [42, с. 503]. Його сильна сторона полягає у тому, що діяльність G20 є результатом свідомого політичного вибору держав-учасниць, які самостійно вирішили інвестувати ресурси у політичні та дипломатичні механізми форуму.

Аналізуючи історичні передумови формування клубу, ключовим віховим моментом варто вважати 1999 рік. Саме тоді G20 постала у сучасному форматі. Основною причиною її створення була необхідність підтримання глобальної фінансової стабільності шляхом поглиблення співпраці між провідними економіками світу. Серед визначених цілей також важливе місце займала

реформа архітектури тогочасної системи світового фінансового управління [38, с. 12]. Ця мета набула особливої актуальності в умовах посилення глобалізаційних процесів, які спричинили зближення та зростання взаємозалежності між ключовими економіками. Такий тісний зв'язок вимагав глибоких і постійних дискусій для запобігання масштабним непередбачуваним наслідкам. Процес створення форуму супроводжувався тривалими обговореннями, у яких зважувалися потенційні переваги та ризики.

Ще однією важливою ціллю G20 було підвищення готовності міжнародної фінансової системи до глобальних трансформацій розвиток її гнучкості та здатності до адаптації [38, с. 18]. Це підтверджує масштабність викликів, що виникають під впливом мегатрендів, і демонструє прагнення провідних гравців світової політики враховувати нові реалії.

Особливу роль відіграють зустрічі учасників G20, які відбуваються як у двосторонньому, так і у багатосторонньому форматах та охоплюють широкий спектр питань. Значним є їх внесок у зменшення національного та глобального напруження завдяки можливості неформального політичного діалогу. У рамках таких дискусій обговорюються теми, пов'язані з глобальним виробництвом, технологічними змінами та розподілом ресурсів [22, с. 8]. У разі розбіжностей у позиціях сторін, підсумкове рішення більшості учасників має достатній політичний вплив, щоб спонукати менш згідних учасників до врахування колективної позиції.

До таких зустрічей варто віднести й одну з ключових заслуг учасників G20 запобігання другій Великій депресії, що могла виникнути внаслідок розростання фінансової кризи 2008 року [22, с. 9]. Скоординовані антикризові заходи, стимулювання економік, підтримка міжнародної торгівлі та зміцнення фінансових інститутів допомогли уникнути найгірших наслідків. Саме ці дії не допустили повторення дефляційної спіралі та масового безробіття, яке охопило світ у 1930-х роках. Водночас G20 піддавалася критиці за повільніші, ніж очікувалося, темпи світового відновлення, а також за провокування зростання соціальної нерівності.

Попри критику, що виникла після подолання наслідків кризи 2008 року, лідери G20 відреагували новими ініціативами. На саміті 2010 року в Канаді форум визначив одним зі своїх ключових пріоритетів врегулювання та скорочення розриву у розвитку між державами, а також боротьбу з бідністю [9, с. 61]. На підтвердження задекларованих намірів було створено робочу групу під спільним керівництвом Південної Африки та Південної Кореї, яка представила світу «Сеульський консенсус щодо спільного зростання» та «Багаторічний план дій щодо розвитку» [9, с. 61]. Ці документи охоплювали завдання з покращення інфраструктури, розвитку людського потенціалу та формування базових принципів для подальшого посилення соціального захисту.

Окрім того, члени «Групи двадцяти» ухвалили рішення про впровадження випереджальних заходів у довгостроковій перспективі. Йшлося про ініціативу «Основи для досягнення сильного, стійкого та збалансованого зростання», спрямовану на забезпечення тривалого відновлення та економічної стабільності в середньостроковій перспективі через процес взаємної оцінки [9, с. 61]. Окремої уваги заслуговує розробка Національних стратегій зростання в період головування країн-учасниць, метою яких було підвищити глобальний рівень ВВП на 2 % понад базовий показник до 2018 року. Для цього були запроваджені системи моніторингу та оцінювання [9, с. 61].

Однак, попри позитивні звіти та заяви «Клубу двадцяти», існує й менш оптимістичний бік реальності. На нього звернула увагу Кетрін Вівер, пояснюючи, чому, незважаючи на значну кількість ініціатив, G20 не завжди досягає вагомих результатів. За її словами, форум зіткнувся з так званою «пасткою лицемірства» ситуацією, коли учасники ігнорують або не виконують поставлені завдання, керуючись власними інтересами та ідеалами [29, с. 166]. Різниця у владних повноваженнях, інституційних підходах та стратегічних пріоритетах призводила до того, що держави декларували підтримку й готовність діяти у визначеному напрямку, але в реальності не докладали достатніх зусиль. У результаті навіть інклюзивний формат роботи не зміг перетворити політичні дискусії на реальні економічні результати.

Отже, можна зробити висновок, що G20 змогла закріпитися як один із головних дискусійних майданчиків для формування глобального порядку денного. Однак варто зауважити, що G20, на відміну від G7, є більш економічним форумом, ніж політичним [14, с. 239]. Вплив «Клубу двадцяти» на світову політику переважно проявляється через фінансово-економічні рішення, визначення напрямів та стратегій. Сам форум активно реагує на виклики сучасності та мегатренди, особливо ті, що мають економічну складову.

Охарактеризувати G20 можна як доволі гнучку організацію - прикладом є протидія кризі 2008 року. Водночас їй бракує ідеальної структурованості та продуманості через можливість «уникнення» учасниками виконання своїх обов'язків. Також через різнобічність учасників іноді рішення форуму радше віддзеркалюють баланс сил між ключовими геополітичними гравцями, аніж концентруються на досягненні спільного «блага».

У цьому контексті варто наголосити, що G7 та G20 є ключовими рушійними механізмами світової політики, але діють у різних сферах впливу. G7 - це клуб розвинених демократій, які зберігають значний вплив на міжнародну арену завдяки історично сформованим позиціям. Спільні зусилля провідних держав дають змогу «Групі семи» впливати на архітектуру міжнародних інститутів та норм.

Натомість G20 представляє інклюзивне об'єднання, що надає перевагу ширшому колу учасників та розвитку нових центрів сили. У сучасних умовах «Група двадцяти» є платформою, де вільно перетинаються й конкурують різні геополітичні вектори, а вирішення глобальних проблем залежить від досягнення компромісу між країнами, що розвиваються, та розвиненими економіками.

Таким чином, завдяки цим організаціям формується дворівнева система впливу на глобальну політику, що поєднує вузьке та широке бачення проблем і викликів. У перспективі це значно підвищує здатність держав адаптуватися до сучасних мегатрендів. Водночас такий результат можливий лише за умови активної співпраці учасників.

3.3 Мегадержави, мегаміста та їх зростаюча роль у формуванні світової політики

При веденні дискусій, що стосуються світової політики, прийнято звертати увагу на великі держави, відносини між ними та міжнародні організації. Саме ці головні аспекти на світовій арені були ключовими чинниками у вирішенні поставлених питань. Однак з плином часу та розвитком мегатрендів ця ситуація змінилася. Окрім уже згаданих великих держав, або в контексті цього розділу так званих мегадержав, що підпорядковують собі військову та економічну сфери, на арену вийшли мегаміста у ролі самостійних акторів. Саме мегаміста, завдяки своєму розвитку, отримали можливість виражати власну позицію щодо головних тенденцій на міжнародній арені. Це сприяло формуванню оновленого образу глобальної політики.

Значущість цих акторів у світовій політиці підтверджується їхніми ключовими сферами впливу. Стосовно мегадержав, їхня сутність полягає у здатності виступати ключовими центрами сили та впливати на глобальний порядок денний. Щодо мегаміст, то вони стали осередками інновацій, економічної активності та розширення культурної взаємодії. Завдяки цим характеристикам роль мегаміст вийшла за межі національних кордонів і посилила міжнародну взаємодію.

У контексті мегатрендів варто відзначити, що глобалізація та цифровізація почали свій фактичний розвиток саме в мегамістах. Поширення тенденцій відбувається поступово: спершу вони охоплюють міста, далі держави, а потім виходять за національні межі.

Однак перед розглядом конкретних прикладів слід уточнити термінологію для глибшого розуміння теми. Перебування держави на лідерських позиціях передбачає її безпосередню активну зовнішньополітичну діяльність [17, с. 71]. Водночас сюди має обов'язково включатися не лише активність як така, а й діяльність, спрямована на розвиток взаємодії між державами та врегулювання суперечностей між ними на тлі відмінностей у національних інтересах. Таким чином, держава-лідер має переслідувати благородні цілі з метою урегулювання

міжнародних відносин і досягнення спільних результатів. Водночас, з іншої позиції, держава-лідер може використовувати власні ресурси для встановлення вигідного для себе порядку. У цьому випадку постає поняття «гегемонія», яке передбачає використання могутності держави як головного засобу впливу на інших акторів [17, с. 71]. Саме через цей термін можна простежити розрив між державами на міжнародній арені. До цього слід додати, що становлення держави-гегемона можна вважати очікуваним результатом для міжнародних відносин, незалежно від часових меж.

Спираючись на концепцію американського соціолога Іммануїла Валлерстайна, гегемонія розглядається як фінальна стадія відносин між великими державами [20, с. 72]. Початкові етапи цих відносин можна охарактеризувати як гострі та конфліктні, оскільки їхні учасники ще не розширили власний вплив і перебувають у відносному балансі сил. У фінальному ж результаті одна з держав займає лідерську позицію, знаходячи підтримку для своєї політики та бачення.

Якщо розглядати США як один із найочевидніших прикладів мегадержави на світовій політичній арені, то неможливо ігнорувати їхню лідерську роль. Водночас утримання цієї позиції у сучасному глобалізованому світі є вкрай складним завданням. Особливих труднощів додає посилення інших акторів, які не мають наміру дослухатися до США на міжнародній арені [17, с. 71]. Такі держави, як Китай та Російська Федерація, вже давно ставлять під сумнів впливовість американського слова, керуючись суперечливістю власних інтересів. Водночас, на думку дослідників, США зберігають усі шанси й надалі залишатися найпотужнішою державою світу [17, с. 71].

Статус Сполучених Штатів Америки як мегадержави не є просто політичним образом, а підтверджений факт. Аргументи на користь цієї тези можна знайти у праці «Велика шахівниця» американського політолога З. Бжезинського, який наголошує на домінуючому становищі США у ключових сферах світової влади - військовій, економічній, технологічній та культурній [17,

с. 71]. Поєднання цих факторів забезпечує Америці глобальний вплив, попри конкуренцію з боку інших держав у деяких галузях.

Окремої уваги заслуговують військова та культурна складові. Культурна сфера особливо активізувалася на тлі глобалізації, що дозволило образу «американського способу життя» проникнути в більшість держав світу. Це сформувало позитивний імідж США й стало орієнтиром, зокрема, для молоді. Військова могутність США також не викликає сумнівів: інші держави ставляться з обережністю до цієї сфери, зважаючи на можливі наслідки конфлікту. Значну роль тут відіграє всеосяжність американської військової політики, яка реагує на виклики у глобальному масштабі. Її реалізація ґрунтується на підтримці високого рівня технологій і розвитку інноваційної військової техніки [16, с. 16]. Тому під час стратегічного планування всі держави світу змушені враховувати військовий потенціал США, що залежно від обставин може бути залучений до конфлікту у різному форматі. Це підтверджує беззаперечну лідерську та гегемоністичну позицію США у військовій сфері.

Варто згадати й позицію Ендрю Басевича, який стверджував, що зовнішня політика США поступово мілітаризується з метою оперативного реагування на можливі майбутні виклики. До цього відносяться так звана «доктрина випередження» та «доктрина односторонності», ухвалені за адміністрації Джорджа Буша-молодшого [16, с. 17]. З огляду на цю політику можна зробити висновок, що США обрали довгострокову стратегію розвитку військової сфери, аби й надалі зберігати здатність впливати на світову політику.

Особливу увагу варто приділити культурному та інформаційному впливу США як мегадержави. Як уже зазначалося, ідеал «американської мрії» активно поширюється світом завдяки вдалим політичним і культурним стратегіям. Одним із головних чинників цього успіху є монополізація сфери кіноіндустрії та телебачення. За статистичними даними, 29 із 30 найкасовіших і найпопулярніших фільмів є саме американського виробництва [17, с. 72]. Завдяки цьому контролю над кінематографом США отримують унікальний інструмент впливу на масову свідомість та культурні орієнтири інших держав.

Це підсилює їхню «м'яку силу», дозволяючи утримувати глобальні позиції без прямого застосування військових чи економічних ресурсів.

Таким чином, статус США як мегадержави можна розглядати як результат послідовної політичної стратегії з глибоким історичним підґрунтям. Її вплив на світову політику значний та беззаперечний, особливо у військовій і культурній сферах. У цьому контексті слушною виглядає думка Н. Фергюсона, який зазначив, що США - це «імперія, яка не наважується назвати своє ім'я. Це імперія, яка заперечує, що вона імперія» [20, с. 75].

Абсолютно протилежною до США мегадержавою можна вважати Китай, який швидко вийшов на провідні позиції у світовій політиці. Водночас слід зауважити, що Китай також є давньою цивілізаційною мегадержавою, яка збереглася у Східній Азії ще з античних часів [45, с. 1]. Сучасна позиція уряду КНР щодо міжнародного статусу чітко виражена й спрямована на закріплення власного впливу. Під час промови на 19-му з'їзді Комуністичної партії Сі Цзіньпін наголосив, що в нових умовах Китай має намір вийти на передові позиції та зробити вагомий внесок у розвиток людства [47, с. 3]. Ця заява відображає зміну зовнішньополітичного курсу КНР від закритого типу до активного нарощування впливу як у регіоні, так і у світовому вимірі. Подібно до США, Китай приділяє значну увагу військовій та економічній сферам, прагнучи закріпити власні позиції й розширити можливості. Така активізація має на меті посилення присутності Китаю у формуванні та реформуванні системи глобального управління [47, с. 3].

На відміну від США, які діють відкрито, демонструючи власну потужність у ключових світових сферах, Китай обрав для себе більш гнучку й багаторівневу тактику. Один із її аспектів стосується пропаганди власного бачення прав людини, згідно з яким уряд за певних обставин може ігнорувати потреби окремих осіб чи меншин на своїй території [47, с. 4]. Подібний підхід суперечить сучасним ліберально-демократичним уявленням про права людини, проте ця політика Китаю дієва й дозволяє обходити міжнародні норми.

Іншим важливим напрямом є акцент на проведенні двосторонніх переговорів. У таких умовах Китай може застосовувати додаткові інструменти тиску на слабші або менші держави, аби досягти бажаного результату [47, с. 4]. Це дає можливість отримувати максимальні вигоди від спорів чи домовленостей, оминаючи тиск демократичних країн, які зазвичай наголошують на багатосторонніх форматах, де подібні важелі впливу втрачають ефективність.

Окремим елементом підтримання статусу мегадержави є активна участь Китаю в головних міжнародних організаціях. Це проявляється у зростанні кількості китайських державних службовців, які отримують призначення в міжнародні інституції, що визначають глобальні політичні правила [47, с. 5]. У такий спосіб Китай може просувати власні інтереси не прямими чи агресивними методами, а через вплив на діяльність цих організацій. Додатковим фактором стають фінансові внески з боку уряду КНР, а також найбільша кількість миротворців, яких країна направляє під егідою ООН [47, с. 5].

Варто окремо зупинитися на відомій ініціативі «Один пояс, один шлях», що на перший погляд має позитивне значення для глобального розвитку. Проте саме завдяки цій діяльності формується спільнота держав-боржників, що опиняються в залежності від Пекіна, що своєю чергою може призвести до загострення їхніх політико-економічних проблем [47, с. 5]. Показовим прикладом є проєкт будівництва залізниці від провінції Юньнань до Сінгапуру, профінансований у рамках «Один пояс, один шлях». Цей проєкт не лише створить нове транспортне сполучення, а й надасть Китаю доступ до нових територій, адже вздовж усього маршруту перебуватимуть його спеціалісти та робітники. Після завершення будівництва контроль над таким стратегічно важливим елементом, як транспортна інфраструктура, піднесе Китай на вищий щабель політичного впливу порівняно з усіма державами, що беруть участь у проєкті [47, с. 5].

Окремим фактором зростання значущості Китаю як мегадержави на світовій арені є його політична спрямованість. Важливу роль у цьому відіграє явище китайського націоналізму, що сформувалося під впливом історичних

чинників. До них належать тривалі та складні відносини з імперською Японією, яка неодноразово намагалася придушити китайську державу, а також багата культурна спадщина, що охоплює винаходи й культурні надбання, важливі для всього людства [54, с. 75]. Завдяки цим чинникам у китайського народу сформувалася глибока любов до батьківщини, відчуття національної єдності та готовність захищати рідні території, що надає уряду можливість діяти рішучіше. Подібний внутрішній стрижень зміцнює стабільність держави та сприяє закріпленню її позицій у регіоні.

Водночас варто зазначити, що для збереження лідируючих позицій Китай використовує й доволі жорсткі інструменти тиску. Це стосується його відносин із Сінгапуром, В'єтнамом, Таїландом, Бутаном, Непалом та Індонезією [54, с. 76]. Якщо зазначені держави відмовляються від співпраці, до них можуть бути застосовані відносно м'які методи — дипломатичний осуд чи офіційні заяви про можливу реакцію Китаю. Водночас можливе й використання більш серйозних заходів, зокрема припинення фінансової допомоги чи позик, затримка поставок товарів і обладнання, що істотно впливає на функціонування окремих секторів економіки [54, с. 76]. Таким чином, більша частина діяльності Китаю у вигляді інвестицій, територіальних претензій та економічного тиску спрямована на зміну балансу сил на власну користь [54, с. 76]. Усі ці засоби забезпечують закріплення Китаю як мегадержави на світовій арені та підсилюють його позиції.

Останнім прикладом мегадержави у сучасній політиці доцільно розглянути представника європейського виміру - Велику Британію. Вона й надалі посідає ключові позиції у вирішенні глобальних питань завдяки багатій історії, пов'язаній з імперіалістичним минулим, та потужному сучасному становищу. Особливої трансформації британська політична стратегія зазнала після Brexit 2020 року, що позначилося на зміні її зовнішньополітичного курсу. Важливим аспектом цього процесу стало те, що вихід із Європейського Союзу відкрив шлях до реалізації концепції «Глобальна Британія», вперше озвученої Терезою Мей у 2016 році [57, с. 1]. Спочатку цей підхід передбачав бачення Великої Британії як держави, незалежної від «обов'язків» перед ЄС, що

дозволило їй розширити власні можливості для зміцнення позицій у світовій політиці.

У подальшому термін «Глобальна Британія» став символом зовнішньої політики держави після виходу з ЄС, поєднавши у собі стратегії, що виходили за межі європейського континенту. За офіційним оголошенням уряду, ця програма ґрунтується на трьох основах: підтримці відносин з європейськими союзниками та партнерами, захисті принципів вільної й відкритої торгівлі, а також прагненні стати «силою добра» у світі [57, с. 1]. Це дозволяє побачити, що Велика Британія як мегадержава на світовій арені поступається США та Китаю, адже її підхід має більш гуманістичний характер. Основний акцент робиться не стільки на зміцненні власних позицій, скільки на вирішенні глобальних проблем сучасності.

До цього варто додати британську ініціативу ВЗВ («Build Back Better World» - «Побудуй кращий світ»). Її головна мета полягає у протидії китайському проєкту «Один пояс, один шлях», який, як згадувалося раніше, може створити залежність від Китаю. Діяльність ВЗВ зосереджена на інвестиціях у розвиток фізичної та цифрової інфраструктури, з дотриманням принципів прозорості, екологічності та ринкових засад [13, с. 12].

У сфері підтримання миру Велика Британія визначає Росію як головну загрозу колективній безпеці. Для протидії цій загрозі Лондон посилює співпрацю з НАТО у військовому та дипломатичному вимірах [57, с. 3]. Водночас, попри гуманістичні заяви, Британія не прагне опинитися у вразливому становищі, тому ухвалює рішення, що суперечать попереднім крокам. Так, уряд країни оголосив про збільшення кількості ядерних боєголовок більш ніж на 40% [57, с. 3]. Це розширення ядерного арсеналу може дестабілізувати колективну безпеку й фактично анулює 30 років політики роззброєння після завершення Холодної війни, створюючи ризики для інших учасників міжнародної системи [57, с. 3].

Отже, можна зробити висновок, що Велика Британія прагне зберегти свій глобальний вплив, але її методи суттєво відрізняються від США та Китаю, які покладаються на жорсткі інструменти сили. Британія ж робить акцент на

дотриманні демократичних принципів, захисті прав людини, підтримці міжнародного порядку та вільної торгівлі [57, с. 3].

Наступним етапом для розгляду є відносно новий феномен - поняття «мегаміст». Якщо раніше місто-мільйонер було радше винятком і сприймалося як символ престижу та розвитку держави, то сьогодні подібні мегаміста існують майже в кожній третій країні світу. Це зумовило глибше вивчення категорій «світове місто» та «глобальне місто». Варто зазначити, що в даному контексті термін «мегаміста» використовується радше у формальному значенні, позначаючи міста, які посіли окреме місце у світовій політиці. Саме тому доречно розглядати вплив глобальних міст не лише з економічної чи культурної перспективи, а й через їхню пряму роль у політичній сфері. Вони суттєво відрізняються від класичних акторів міжнародної політики.

Першим кроком у дослідженні є з'ясування термінів та їх походження. Поняття «глобальне місто» вперше використала у 1991 році американська економістка та соціолог Саскія Сассен, віднісши до таких міст Лондон, Нью-Йорк і Токіо [15, с. 93]. Оскільки чіткого узгодженого визначення для обох термінів так і не було вироблено, науковці почали ототожнювати «світове місто» та «глобальне місто», виходячи з того, що незалежно від назви, такі міста відіграють провідну роль у економічних, інформаційних та політичних процесах [8, с. 130]. На основі цих досліджень сформувалися ключові аспекти розуміння зазначених термінів.

Щодо класифікації глобальних міст, найбільш авторитетною вважається система, розроблена Globalization and World Cities Research Network. Вона поділяє міста на три групи - Альфа, Бета та Гамма [8, с. 131]. Класифікація базується на здатності міст забезпечувати послуги для світового співтовариства. Наприклад, Париж належить до групи Альфа, що свідчить про його активну участь у глобальних економічних та політичних процесах. Натомість міста групи Гамма, як-от Коломбо чи Краків, виконують переважно функцію регіональних посередників між локальною економікою та глобальними зв'язками, але не мають повного набору послуг [8, с. 131].

У політичному вимірі глобальні міста відіграють ключову роль у поширенні інформації, зокрема через діяльність провідних ЗМІ. Вплив таких медіа, що транслюють головні політичні події, є очевидним, адже інформація стала одним із найдорожчих ресурсів сучасної політики. Поширення секретних даних, пропаганда та маніпуляція громадською думкою - це приклади впливу ЗМІ, який може становити загрозу як для окремої держави, так і для міжнародної стабільності загалом. Показово, що понад 30% усіх інформаційних ресурсів світу зосереджено лише у семи «мегамістах» глобального інформаційного простору: Нью-Йорку, Лондоні, Парижі, Лос-Анджелесі, Мюнхені, Берліні та Амстердамі [8, с. 135].

Важливо підкреслити ще один особливий аспект політичного виміру, який реалізують саме міста. Йдеться про так звану «дипломатію міст», де саме міста виступають самостійними акторами у зміцненні відносин між державами [3, с. 74]. У цьому контексті створення міст-побратимів чи міст-сестер відкриває додаткові можливості для використання м'якої сили держави та ініціює альтернативні канали комунікації. Це набуває особливої ваги в умовах сучасної нестабільності міжнародних відносин.

Якщо говорити про Україну, то більшість її міст переважно виконують економічну функцію. Лідерами тут виступають Київ та Дніпро, які концентрують найбільшу кількість підприємств [1]. У політичному ж вимірі, цілком очікувано, Київ займає центральне місце як столиця держави, зосереджуючи основні органи управління та ключові політичні процеси.

Висновки до 3 розділу

Підсумовуючи, можна ствердити, що вплив мегадержав і мегаміст на світову політику є беззаперечним. Мегадержави своєю самою сутністю демонструють масштабність впливу, адже від їхньої стратегії залежить реакція інших держав, які поступаються їм у військовій чи економічній потужності. США, Китай та Велика Британія не лише визначають політичну динаміку у власних регіонах, а й формують загальні тренди глобальної політики. Хоча їхні

підходи різняться, але кожна з цих держав своєю діяльністю справляє системний вплив на міжнародні відносини.

Мегаміста, у свою чергу, відносно новий, але дедалі вагоміший актор світової політики. Попри неоднозначність у визначеннях, їхній вплив на економіку, політику та інформаційну сферу є очевидним. Саме через контроль над провідними світовими медіа-ресурсами такі міста, як Лондон чи Нью-Йорк, здатні впливати не лише на внутрішню, а й на зовнішню політику своїх держав. Вибір стилю подання інформації та акценти у висвітленні подій можуть прямо позначатися на міждержавних відносинах.

Не менш важливо враховувати й роль політичних лідерів, які залишили свій слід у глобальній історії. Постаті Вінстона Черчилля чи Маргарет Тетчер стали символами політичної епохи, а їхня спадщина й досі формує нові підходи до осмислення міжнародних проблем. Саме завдяки лідерській позиції цих політиків було закладено основи сучасного політичного порядку, що значною мірою впливає на наше сьогодення. Їх можна назвати своєрідними «мегатрендами» світової політики, чий вплив ще довго залишатиметься у фокусі дослідників.

Окрему увагу варто приділити міжнародним організаціям, таким як G7 та G20, які суттєво трансформували політичний вимір, запропонувавши нові механізми вирішення глобальних проблем. Об'єднання провідних демократичних країн світу створило можливість аналізувати виклики з різних перспектив та забезпечувати швидше ухвалення рішень на глобальному рівні.

ВИСНОВОК

1. За проведеним дослідженням з'ясовано, що поняття «мегатренд» на сьогодні залишається динамічним і не має однозначного визначення. Залежно від сфери розгляду та наукового підходу, його трактування змінюється відповідно до особливостей дослідника. Узагальнюючи різні варіації, «мегатренд» можна визначити як довготривалу глобальну тенденцію, що має системний характер і спричиняє значні зміни у світовому масштабі. Основою для формування будь-якого мегатренду є тренди чи тенденції, які поступово набувають глобального виміру. Головну теоретичну базу було закладено Дж. Нейсбіттом у його праці «Мегатренди», де він першим звернувся до вивчення цього феномену з американської точки зору. У подальшому дослідження мегатрендів поширилося в інші держави, що зумовило зміну підходів до їхнього осмислення.

2. Аналіз джерельної бази з тематики мегатрендів показав суттєві відмінності у кількості наукових праць залежно від країни походження досліджень. У зарубіжному науковому дискурсі мегатренди стали предметом активного аналізу завдяки накопиченню значної кількості літератури. Як уже зазначалося, саме Дж. Нейсбітт заклав основу для їхнього вивчення, що дало поштовх усім його послідовникам. Наявність праці, спеціально присвяченої мегатрендам, стимулювала подальші дослідження цього феномену під різними кутами з урахуванням національних особливостей. Серед прикладів можна назвати працю «Зовнішня політика в умовах цивілізаційних мегатрендів у світовій політиці» Радислава Зендеровського, а також дослідження у співавторстві Рісті Пермані, Ма Фіделес Садікон і Рут Карліни Махіассарі «Виявлення можливостей в умовах глобальних мегатрендів: Інструмент для політиків». Натомість у вітчизняному науковому та дослідницькому просторі обсяг напрацювань значно менший: переважають короткі статті чи роботи, що лише частково дотичні до цієї теми. Серед дослідників варто відзначити Олену Коппель та Олену Пархомчук, які активно аналізують феномен мегатрендів у сфері міжнародних відносин, переважно з акцентом на глобальну політику. Окремо слід згадати Леоніда Мельника, який досліджує мегатренди у соціально-

економічному вимірі. Загалом, кількість наукових праць українською мовою залишається обмеженою, що дозволяє зробити висновок: тематика мегатрендів і надалі потребує активного дослідження, особливо у вітчизняному контексті, де ще не накопичено достатнього наукового підґрунтя.

3. При розгляді діяльності мегатрендів у міжнародних відносинах варто відзначити, що головну увагу було зосереджено на економічному та соціальному аспектах. Найбільш впливовим мегатрендом у сфері економіки міжнародних відносин є глобалізація. Завдяки глобалізаційним процесам національні кордони держав втратили свою недоторканість, що сприяє покращенню торговельних зв'язків. На сучасному етапі можна констатувати, що держави в економічному плані дуже тісно пов'язані, що може призвести до значних наслідків у разі виникнення економічного колапсу. Окрім фактору ризику для міжнародної стабільності, слід виокремити й очевидний позитивний аспект, а саме: пришвидшення розвитку логістичної та фінансової сфер завдяки розширенню можливостей технологічного та інвестиційного характеру.

У соціальній сфері міжнародних відносин лідируючим мегатрендом слід вважати впровадження принципів гендерної рівності та розширення прав жінок у світі. Завдяки цьому мегатренду більшість демократичних держав почали впроваджувати додаткові заходи для збалансування кількості чоловіків та жінок на політичних посадах у складі урядів. У світовому масштабі цьому сприяло ухвалення Резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» у 2000 році, яка окреслила ключові цілі щодо захисту прав жінок та вразливих верств населення. Саме завдяки діяльності цього тренду виникла нова віха у веденні зовнішньої політики — феміністична зовнішня політика, що наразі перебуває на етапі активного розвитку. Таким чином, можна констатувати, що мегатренди безпосередньо впливають на міжнародні відносини незалежно від сегменту розгляду. Їхній глобальний та гнучкий характер сприяє проникненню у всі сфери діяльності на міжнародній арені.

4. Під час дослідження зв'язку між лідерами у сфері світової політики та мегатRENдами було виявлено значні закономірності. Серед відомих політичних

діячів були обрані Вінстон Черчилль, Маргарет Тетчер, Махатма Ганді та Барак Обама. Кожен із цих політиків мав визначні лідерські якості, що дозволили їм зайняти міцні позиції як у політичному вимірі власних держав, так і на глобальній арені. Майже всі вони діяли в різні історичні періоди, проте їхній вплив зберігається до сьогодні. Кожен залишив після себе певну «модель», яку переймали молоді політики, прагнучи досягти успіху, спираючись на досвід і тактику своїх попередників. До створення мегатрендів на основі світових лідерів відносяться всі аспекти їхнього політичного образу: стиль, світогляд, підхід до вирішення проблем. Це дозволяє стверджувати, що позиція лідера у світовій політиці сприяє формуванню нових політичних мегатрендів.

5. При аналізі політичних клубів G7 та G20 було виявлено кілька ключових особливостей. По-перше, G7 виступає саме як політичне об'єднання за участі найвпливовіших демократій світу: США, Японії, Німеччини, Великої Британії, Франції, Італії та Канади. По-друге, діяльність «Великої сімки» сприяє підсиленню низки мегатрендів через цілі, обрані учасниками клубу. Вони тісно пов'язані з такими мегатRENдами, як поширення гендерної рівності, кліматичні зміни, розширення прав жінок та цифровізація світової політики.

Розглядаючи G20, варто зазначити, що даний клуб переважно зосереджений на економічних питаннях. «Велика двадцятка», до складу якої входять Аргентина, Австралія, Бразилія, Велика Британія, Німеччина, Індія, Індонезія, Італія, Канада, Китай, Мексика, Південна Корея, Південна Африка, Саудівська Аравія, США, Туреччина, Франція та Японія, виступає як дискусійний майданчик з інклюзивним підходом до аналізу ситуації. Різномісність залучених учасників сприяє розгляду проблемних питань з різних геополітичних точок зору. У контексті мегатрендів G20 виконує роль допоміжного механізму для держав, які не здатні оперативно реагувати на виклики глобальних трендів.

6. Розглядаючи роль мегадержав та мегаміст у світовій політиці, варто зазначити, що цей аспект не можна недооцінювати. Мегадержави, гегемони або держави-лідери суттєво впливають на міжнародну політику, оскільки інші

держави формують власну політику з урахуванням їхніх дій для уникнення глобальних проблем. На прикладі США, Китаю та Великої Британії видно, що різні підходи до ведення політики значно впливають на регіональну ситуацію та світовий баланс. Збільшення військового потенціалу або зміна економічної стратегії призводить до активізації менших держав, внутрішніх трансформацій та створення нових мегатрендів.

Щодо мегаміст, варто зазначити, що саме завдяки таким містам, як Нью-Йорк, Лондон та Париж, мегатренди набувають глобального впливу. Велика чисельність населення та значний потік туристів сприяють швидкому поширенню трендів у межах міст, а згодом і на інші рівні. Щодо їхньої ролі у світовій політиці, ці міста володіють важливими механізмами впливу, зокрема засобами масової інформації та новітніми дипломатичними методами. Завдяки цьому мегаміста отримують особливі можливості для впливу на політику через формування інформаційного простору, використання м'якої сили та створення нових дипломатичних зв'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранцев П. Глобальні міста як каркас економіки. Український контекст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/hlobalni-mista-iak-karkas-ekonomiky-ukrainskyj-kontekst>
2. Булатова О., Панченко В., Іващенко О. Мегатренди міжнародного економічного розвитку і виклики економічній безпеці: потенціал управління політикою стійкості та протидії ризикам / О. Булатова, В. Панченко, О. Іващенко // Modeling the Development of the Economic Systems. – 2023. - №(2). – С. 215-222.
3. Галенко С. Мегаполіси як основні актори інформаційно-технологічної глобалізації / С. М. Галенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. – № 7-8. – С. 72-75.
4. Дзвінчук Д. Мегатренд дистанційної освіти : переваги, недоліки, ризики / Д. Дзвінчук // Освітній дискурс : збірник наукових праць. Київ, 2020. Випуск 26 (9). С. 7–18.
5. Запорожченко Р. Політичні форми організації простору в контексті сучасних глобалізаційних процесів : дис. ... д-ра філософії : 052 – Політологія (галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки) / Р.О. Запорожченко. – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2023. – 285 с.
6. Імперативи розвитку міжнародних економічних відносин в умовах глобальних викликів : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. О. А. Довгаль. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. – 528 с
7. Коппель О. Глобальні тренди світової політики / О.А. Коппель // Регіональні студії. – 2020. - № 20. – С. 109-114.
8. Кузьменко О., Стрілок І., Шкляр В. ГЛОБАЛЬНІ МІСТА ЯК ЦЕНТРИ УПРАВЛІННЯ СВІТОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ ТА МІЖНАРОДНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ / О. Кузьменко, І. Стрілок, Шкляр В. // Державний університет інфраструктури та технологій. ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ: зб. наук. пр. – Київ: ДУІТ, 2023. – Вип. 53. – С. 128-142.
9. Кузьменко О., Стрілок І., Шкляр В. Сучасний розвиток міжнародних відносин в контексті стратегій країн G20 / О. Кузьменко, І. Стрілок, Шкляр В. //

Державний університет інфраструктури та технологій. ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ: зб. наук. пр. – Київ: ДУІТ, 2022. – Вип. 56. – С. 58-69.

10. Манелюк Ю., Чубур Н. Сутність і фактори політичної глобалізації: сучасні виклики / Ю. Манелюк, Н. Чубур // Politicus. – 2024. – № 3. – С. 189-193.

11. Мельник Л. Сучасні соціально-економічні тренди: досвід ЄС та практика України у світлі промислових революцій : монографія / Л. Мельник. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 338 с.

12. Мельник Л. Сучасні тренди розвитку соціально-економічних систем / Л. Мельник // Mechanism of Economic Regulation. – 2020. - № 1. – С. 9-27.

13. Орлик В. «Глобальна Британія в розділеному світі»: досягнення та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/britaniya_140422.pdf

14. Панов А., Панова А., Поп В. G20 проти G7: порівняння потенціалів (ресурси, демографія, економіка, геополітика) / А. Панов, А. Панова, В. Поп // IX International Scientific and Practical Conference. Прага, 2024. Випуск 9. С. 233-239.

15. Пасемко Т., Кара Н. Роль глобальних міст у світовій економіці / Т. Пасемко, Н. Кара // 76-та Студентська науково-технічна конференція. Секція "Економіка і менеджмент" : збірник тез доповідей, жовтень – листопад 2018 року. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. — С. 93–94.

16. Пурій М. ГЕГЕМОНІЯ США ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ / М. Пурій // Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках. – 2016. - № 6. – С.14-24.

17. Сергієнко Т. ФЕНОМЕН ГЕГЕМОНІЧНОГО СТАТУСУ США У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ / Т. Сергієнко // Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. – 2023. № 3(69). – С. 69-74.

18. Хаєцька О. Проблеми та перспективи глобалізації, глобальні проблеми людства / О. Хаєцька // Економічний простір. – 2024. - № 189. – С. 316-322.

19. Чальцева О., Швець К. Сучасні фактори впливу на глобальну публічну політику / О. Чальцева, К. Швець // Політичне життя. Серія: Політичні інститути та процеси. – 2022. - № 3. – С. 62-70.
20. Шепелєв М. Концепції гегемонії у сучасній геополітичній науці / М. Шепелєв // Грані. – 2013. - № 8. – С. 71-77.
21. Aggestam, K., Towns, A. The gender turn in diplomacy: a new research agenda / K. Aggestam, A. Towns // International Feminist Journal of Politics. – 2018.- № 21(1) – PP. 9-28.
22. Bery, S. The G20 turns ten: what’s past is prologue [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/resrep28507>
23. Bigio, J., Vogelstein, R. Understanding gender equality in foreign policy: What the United States can do [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://cdn.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/discussion-paper_bigio-and-vogelstein_gender-equality_or_0.pdf?_gl=1*ya5oz8*_gcl_au*MTA0MTM4NjE0LjE3MzcxMjc3MTQ.*_ga*MjEwNzYzMTUzEzMC4xNzYzMTUzEzE0*_ga_24W5E70YKH*MTczNzEyNzcxMy4xLjAuMTczNzEyNzc3Ni4zNy4wLjA.
24. Bowler, D., Historical Aspects of the Establishment of the Great Seven / D. Bowler // Foreign Affairs. – 2022. №32(4). – PP. 33-39.
25. Brzezinski, Z., From Hope to Audacity: Appraising Obama’s Foreign Policy / Z. Brzezinski // Foreign Affairs – 2010. №89(1). – PP. 16–30.
26. Classification of megatrends [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mba13-group8.weebly.com/classification-of-megatrends.html>
27. Ebstein J., A Modern View of Winston Churchill [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://medium.com/illumination-curated/a-modern-view-of-winston-churchill-e695df1368da>
28. Five Megatrends And Their Implications for Global Defense & Security [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pwc.com/gr/en/publications/assets/five-megatrends-and-their-implications-for-global-defense-and-security.pdf>

29. Gallagher, K. GOOD TALK, LITTLE ACTION: The Limits of the G20. / K. Gallagher // In Ruling Capital: Emerging Markets and the Reregulation of Cross-Border Finance Cornell University Press. – 2015. – PP. 155-168.
30. Garretsen, H., Kitson, M., Yang, C. Global forces and local impacts: megatrends in regional development/ H. Garretsen, M. Kitson, C. Yang// Cambridge Journal of Regions, Economy and Society. – 2025. - №20 – С. 1-38.
31. Global Infrastructure Hub, Infrastructure Futures Report [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://cdn.gihub.org/umbraco/media/2980/infrastucture-futures-report_final-v4a_updated-exhibit-5.pdf
32. Global Megatrends: Mapping the Forces that Affect Us All [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620942/dp-global-megatrends-mapping-forces-affect-us-all-310120-en.pdf;jsessionid=33411FBA30975ACD17D103AF19DC6119?sequence=1>
33. Globaltrendspotter, General classification and explanation of the different types of trends [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://globaltrendspotter.wordpress.com/2017/03/24/categorizing-trends-what-are-the-different-types-of-trends/>
34. Green, E. H. H. Thatcherism: An Historical Perspective / E. H. H. Green // Transactions of the Royal Historical Society – 1999. № 9. – PP. 17–42.
35. Guillén M. Is Globalization Civilizing, Destructive or Feeble? A Critique of Five Key Debates in the Social Science Literature / M. Guillén // Annual Review of Sociology. – 2001. - № 27. – PP. 235-260
36. Hajnal, P. The G20: Evolution, Interrelationships, Documentation (2nd ed.) / P. Hajnal. – London: Routledge, 2019. – 342 P.
37. Haven A. Major Global Megatrends: Implications for Advanced and Emerging Countries / A. Haven // Researchjournali's Journal of Management. – 2014. - №2 – С. 1-18.

38. Jokela, J. The history of the G-20 / J. Jokela // In THE G-20: A PATHWAY TO EFFECTIVE MULTILATERALISM? European Union Institute for Security Studies (EUISS). – 2011. – PP. 11-30.
39. Jones, R., Winston Leonard Spencer Churchill. 1874-1965. / R. Jones // Biographical Memoirs of Fellows of the Royal Society – 1966. № 12. – PP. 35-105.
40. Kauppert, P., Kerner I. Political Feminism for a Better Future [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://library.fes.de/pdf-files/iez/12693.pdf>
41. Keohane R., Nye J. Globalization: What's New? What's Not? (And So What?) / R. Keohane, J. Nye // Foreign Policy. – 2000. № 118. – PP. 104-119.
42. Kirchner, S. The G20 and Global Governance / S. Kirchner // Cato Journal – 2016. № 36(3). – PP. 485-506.
43. Kolodko, G. Chinism and the Future of the World. / G. Kolodko // Communist and Post-Communist Studies. – 2020. - № 53(4). – PP. 260–279.
44. Koppel, O., Parkhomchuk, O. Megatrends of the world politics. / O. Koppel, O. Parkhomchuk // Economic Annals-XXI. – 2021. - № 192(7-8(2)). – PP. 4-14
45. Kung, J., Özak, Ö., Putterman, L., & Shi, S. Millet, Rice, and Isolation: Origins and Persistence of the World's Most Enduring Mega prologue [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.jstor.org/stable/resrep64592>
46. Lagerstedt E. Exploring the future: global megatrends in motion and scenarios for 2050 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://elisabetlagerstedt.com/2024/05/16/exploring-the-future-global-megatrends-in-motion-and-scenarios-for-2050/>
47. Lee, K., Sullivan, A. China's Evolving Approach to Global Governance / K. Lee, A. Sullivan // People's Republic of the United Nations: China's Emerging Revisionism in International Organizations. Center for a New American Security. – 2019. – PP. 3-6.
48. Mack, K. W., Chen, J. Barack Obama before He Was a Rising Political Star. / K. W. Mack, J. Chen // The Journal of Blacks in Higher Education – 2004. № 45. – PP. 99-101.

49. Mather, J., Thatcher, Margaret / J. Mather // *Ventunesimo Secolo* – 2013. №12(32). – PP. 173–179.
50. Mathur, A. MAHATMA GANDHI'S RELEVANCE TODAY / A. Mathur // *The Indian Journal of Political Science* – 1989. № 50. – PP. 145–56.
51. Naisbitt, J. *Megatrends: Ten New Directions That Are Transforming Our Lives* : monograph / J. Naisbitt. – New York : Warner Books, 1982. – 290 p.
52. Nazneen, S., Okech, A. Introduction: feminist protests and politics in a world in crisis / S. Nazneen, A. Okech // *Gender & Development*. – 2021. -№ 29(2–3). – PP. 231-252.
53. Permani, R., Sadicon, M.F, Mahyassari, R. Identifying opportunities in the midst of global megatrends: a tool for policymakers. / K. Permani, M.F. Sadicon, R. Mahyassari // *Global Megatrends: Implications for the ASEAN Economic Community*. - Jakarta: ASEAN Secretariat, 2017. – С. 142-170.
54. Rabbani, A. China's Hegemony In The South China Sea / A. Rabbani // *World Affairs: The Journal of International Issues*. 2019. № 23(3). – PP. 66-79.
55. Sikkink K., Clapp, H. How Feminist Foreign Policies Work to Enhance Gender Justice [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gjia.georgetown.edu/2024/02/18/how-feminist-foreign-policies-work-to-enhance-gender-justice/>
56. Silva, M. Gender Wars? Diplomacy as a Depolarizing Practice in International Politics of Gender and Sexuality/ M. Silva // *International Studies Quarterly*. – 2024. - №68 – PP. 1-13.
57. Smidak, M. A Global Influencer?: Global Britain and the Integrated Review. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.jstor.org/stable/resrep30762>
58. Spear, P. Mahatma Gandhi / P. Spear // *Modern Asian Studies*. – 1969. - № 3 – PP. 291-304.
59. Standfield, C. Gendering the practice turn in diplomacy / C. Standfield // *European Journal of International Relations*. – 2020. - №26 – PP.140-165.
60. Stucki, M. Trends, Change Drivers and Megatrends: Understanding the Big Picture and Path-Dependencies [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<https://www.futuresplatform.com/blog/megatrends-trends-and-change-drivers-the-larger-picture-and-path-dependencies>

61. The Megatrends [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.zukunftsinstitut.de/zukunftsthemen/dossier/megatrends-en>

62. Thomson, J. The Growth of Feminist (?) Foreign Policy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.e-ir.info/2020/02/10/the-growth-of-feminist-foreign-policy/>

63. Thorburn, D. Feminism Meets International Relations / D. Thorburn // SAIS Review (1989-2003). – 2000. - №20(2). – PP. 1-10.

64. Trombetta, R. WHAT CHALLENGES HAS THE G7 BEEN FACING? / R. Trombetta // In Is the G7 still relevant? LSE IDEAS. – 2024. – PP. 7-9.

65. Umar F. Gender Diplomacy: A concern For International Politics [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://modern diplomacy.eu/2021/04/04/gender-diplomacy-a-concern-for-international-politics/>

66. Volodin, A. The Return Of History: WORLD POLITICS IN THE EARLY TWENTY-FIRST CENTURY / A. Volodin // World Affairs: The Journal of International Issues. – 2020. - № 24(2). – PP. 10–37.

67. White, W. R., The Role of the G7 in the Global Governance: Comments by William R. White. In F. Saccomanni & S. Romano (Eds.) / W. R. White // Challenges for Global Macroeconomic Stability and the Role of the G7. Istituto Affari Internazionali (IAI). – 2017. – PP. 167-178.

68. Zenderowski R., Foreign policy towards civilization megatrends in world politics [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://internationalrelations-publishing.org/articles/4-1>